

ЗМІСТ

Фабрика всього на світі	5
Про різне й трохи географії	16
Китайська грамота	22
Пань-гу і Жовтий імператор	28
Щурі, коні та півні	34
Щастя, прийди	40
Лун, або ж дракон	48
Човни-дракони й гроші духів	54
Місячні тістечка й десять сонць	61
Пікантна квасоля, або смакота з вока	66
Волохате тофу	72
Палички	76
Таємниці китайського кухаря	80
Залізна Богиня чи Весняний Слимак?	92
Інь і ян	98
Масаж стіп, голки й трави	102
Узи крові, клан, родина	108
Локшина до дня народження	114
Чорно-біле мі-мі-мі	118
Пекін, пекінці та пекінеси	124
Заборонене місто	130
Мандарини та мандаринки	134

Хутуни	138
Чотири славетні винаходи	142
Компас	144
Порох	146
Папір	148
Друк	150
Та кілька інших	154
Гроші	154
Китайська рахівниця	156
Порцеляна	158
Шанхай, або над морем	160
Теракотова армія	166
Великий китайський мур	170
Не сердься, друже!	176
Ранкова гімнастика й вечірні танці	180
Кунфу чи ушу?	185
Бабки й дракони, або китайські змії	188
Великий шовковий шлях	193
Потяги, рикші та велосипеди	198
Дуже короткий китайсько-український словничок	204
Ти вже їв?	209

ФАБРИКА ВСЬОГО НА СВІТІ

Любите макарони?

А морозиво?

А запускати повітряних зміїв?

А феєрверки?

Певне, що так!

А вам відомо, що все це вигадали китайці?

Китай – найбільша країна в Азії, а китайці – **найчисленніший народ світу**. Кількість громадян Китайської Народної Республіки невдовзі сягне півтора мільярда. На землі зараз приблизно сім мільярдів людей, отже, приблизно кожен п'ятий мешканець планети живе в Китаї.

Багато речей китайці роблять трохи по-іншому, ніж ми, і часом доводиться поміркувати, чому це так. Наприклад? Вони користуються не абеткою, а ієрогліфами, на перший погляд дуже таємничими. Їдять не виделкою та ножем, а паличками (див. с. 76). Коли будують височезні хмарочоси, то іноді залишають посередині отвір такого розміру, що кризь нього міг би пролетіти **дракон** (див. с. 48), якби, звісно, забажав. На сніданок часто їдять суп. Вітаються вклоняючись, без кінця вручають одне одному дарунки й роблять послуги. І понад усе бояться **втратити обличчя**. Дивина? Ні, вони просто інші.

Китайці дуже розумні. Вони винайшли чимало речей, походження яких ми вже й не пам'ятаємо, бо ті прийшли до нас дуже давно. Це папір, годинник, компас, порох і сірники. А ще макарони й морозиво, яке в нас асоціюється радше з Італією. Щоправда, до Італії його привезли... з Китаю.

7

Про сучасний Китай кажуть, що це найбільша на світі фабрика. До того ж, виробити там можна геть усе. Придивіться до речей, які вас оточують, гляньте, на упаковку, наклейки, етикетки. На багатьох побачите напис «**MADE IN CHINA**». Виготовленими в Китаї можуть бути ваші футболки, светри, куртки й черевики, тарілки й чашки, ручки, іграшки, мобілки, комп'ютери й планшети... Уявіть, скільки праці потрібно, щоб усе це з'явилось!

Саме таке питання поставив собі кілька років тому відомий китайський художник Ай Вейвей. Намагаючись відповісти на нього, він заповнив величезне приміщення в найвідомішому лондонському музеї сучасного мистецтва «Тейт Модерн» ста мільйонами порцелянових насінин сосяха. Їх старанно розклали на підлозі, мов грубий сірий килим. Це нагадувало тротуар перед китайськими ресторанами, де голодні люди лузають насіння, чекаючи, доки звільниться місце. Насінини виготовляли два з половиною роки в майстернях сотень ремісників міста Дзіндечжень, яке в давнину було відомим центром виробництва **порцеляни** (див. с. 158). Уявіть лише ці сто мільйонів виготовлених уручну й ретельно розфарбованих маленьких насінин.

Хочете побувати в країні, де вони з'явилися?

До гаманця кладемо китайські гроші – **юані**, які ще звуть **жуай**, і мчимо до аеропорту! Проте, хвилиночку, навіщо так поспішати? Китайці на прощання часто кажуть: **«Ман чжю!»**, тобто «Йди повільно!». Іди повільно, це розумний і корисний вибір. Іди повільно, так побачиш і зрозумієш більше. Китай не втече. Упродовж тисяч років він залишається на тому самому місці...

КАЗАХСТАН

Р О С І Я

М О Н Г О Л І Я

столиця: *Пекін*
площа: *9 597 000 км²*
населення: *1,38 мільярда*
офіційна мова: *китайська*

І
Н
Д
І
Я

Б
І
Р
М

7.

21.

19.

11.

10.

1.

2.

5.

3.

15.

12.

4.

13.

6.

22.

8.

9.

17.

23.

24.

27.

18.

25.

26.

1. **Харбін** – щороку тут відбувається міжнародний фестиваль льодових скульптур. Місто виникло під час будівництва Китайсько-Східної залізниці наприкінці XIX століття. У Харбіні до 1945 року була значна українська колонія, виходила газета «Український вісник», трансливалися радіопередачі українською. Після окупації Маньчжурії радянськими військами більшість українців було вивезено, а українські установи – ліквідовано.

2. **Пекін** – столиця Китаю. Заборонене Місто, площа Тяньаньмень, Літній палац, Храм Неба, Вежа Барабана й Вежа Дзвона, хути (див. с. 124, 130 і 138) – усе це тут!

3. **Великий китайський мур** – символ китайської цивілізації. Мур мав захищати Китай від нападів ворогів. Найкраще збережена частина муру завдовжки 8 850 км, збудована в часи династії Мін (див. с. 170).

4. **Цюйфу** – тут знаходиться будинок і могила найважливішого китайського філософа й учителя – Конфуція. Згідно з його вченням варто дотримуватися рівноваги й поваги до традицій. Упродовж віків конфуціанство набувало дедалі більшого значення й отримало чимало послідовників.

5. **Пінйяо** – містечко, у якому час немовби зупинився кількасот років тому. Тут можна побачити, як виглядав Китай у давні часи, і відчувати цю атмосферу.

6. **Сіань** – саме тут починався Великий шовковий шлях (див. с. 193), тобто торговельний шлях, що сполучав Китай із Європою. Неподаляк від Сіаня знаходиться усипальниця Першого імператора, Цинь Ши Хуан-ді, спокій якого стереже «Теракотова армія» (див. с. 166).

7. **Гобі** – друга за площею пустеля у світі.

8. **Ченду** – столиця провінції Сичуань, відома пікантною їжею, сичуанським перцем, заповідниками великої панди (див. с. 118) і бамбуковими лісами.

9. **Будда з Лешань** – вирізьблена в скелі гігантська статуя Будди заввишки 71 метр. Людина заледве сягає його пальців на ногах.

10. **Гімалаї** – найвищі гори світу. Гора Еверест, за китайськими підрахунками, здіймається на 8 844 метри над рівнем моря, а за американськими – аж на 8 850 метрів. Відмінність пояснюється різними методами вимірювання, використаними китайцями та американцями. У Китаї цю гору називають Джомолунгма.

11. **Потала** – тибетський палац у Лхасі, колишня резиденція далай-лам, тобто тибетських правителів, мета паломництва буддистів.

12. **Шанхай** – найбільше місто в Китаї (див. с. 160). Чудові сади та буддійські храми в оточенні хмарочосів. Збудована нещодавно в діловому районі Пудун 632-метрова Шанхайська башта – найвища будівля Китаю й друга заввишки на світі.

13. **Великий Канал** – мережа каналів, якими транспортували товари з півдня Китаю на північ. Найдовший у світі водний транспортний шлях.

14. **Сучжоу** – місто каналів, мостів, прекрасних садів і шовку (див. с. 193), яке звуть Китайською Венецією.

15. **Вейфан** – схоже, що саме тут була батьківщина повітряних зміїв (див. с. 188).

16. **Нанкін** – колишня столиця Китаю, причому кілька разів, бо китайці не раз переносили столицю своєї держави (див. с. 124).

17.

Ґуйлінь – місто, оточене рисовими терасами й горами химерної форми, які виглядають так, наче розчиняються в імлі. Китайці так люблять цей казковий пейзаж, що помістили його на 20-юаневі купюри.

18.

Яншо – туристичне містечко в провінції Ґуйлінь. Тут можна покататися на велосипеді серед рисових полів, поплавати на плоту річкою Лі та побачити, як за допомогою бакланів колись ловили рибу.

19.

Янцзи – найдовша річка Китаю. Її довжина – майже 6 300 км. Янцзи тече майже через усю країну.

20.

Гребля «Три ущелини» на річці Янцзи – найбільша гребля на світі.

21.

Хуанхе або Жовта ріка – друга за довжиною річка Китаю. Вважається, що саме на її берегах народилася китайська цивілізація.

22.

Шаолінь – буддистський монастир у лісах гірської провінції Хенань. У минулому траплялося, що на нього нападали розбійники, тож тамтешні ченці почали вправлятися в кунфу (або гунфу) (див. с. 185) і з часом створили власну школу бойових мистецтв.

23.

Кам'яний ліс (Шилінь) – громаддя дуже високих карстових скель, що формами нагадують людей і тварин.

24.

Кантон (Ґуанчжоу) – велике місто в дельті Перлинної річки, яке тривалий час було єдиним китайським портом, у якому дозволялася міжнародна торгівля. Мабуть, саме тому китайську кухню у світі асоціюють зі стравами з Кантона.

25.

Гонконг – одне з найгустіше населених місць на світі. Раніше Гонконг належав до Великої Британії, про що нагадують двоповерхові автобуси, лівобічний рух і назва Пагорбів Вікторії, звідки відкривається неймовірно прекрасний краєвид.

26.

Хайнань – тропічний острів на півдні Китаю. Блакитна вода, сонце, пальми й пляжі – справжні китайські Гаваї. Китайці часто приїждять сюди у відпустку.

27.

Ханчжоу – місто над Західним озером, є таким прекрасним, що китайці постійно кажуть: «На небі – рай, а на землі – Сучжоу та Ханчжоу». Саме тут вирощують один з найкращих сортів китайського чаю Лунцзин, тобто Колодязь Дракона (див. с. 92).

ПРО РІЗНЕ Й ТРОХИ ГЕОГРАФІЇ

16

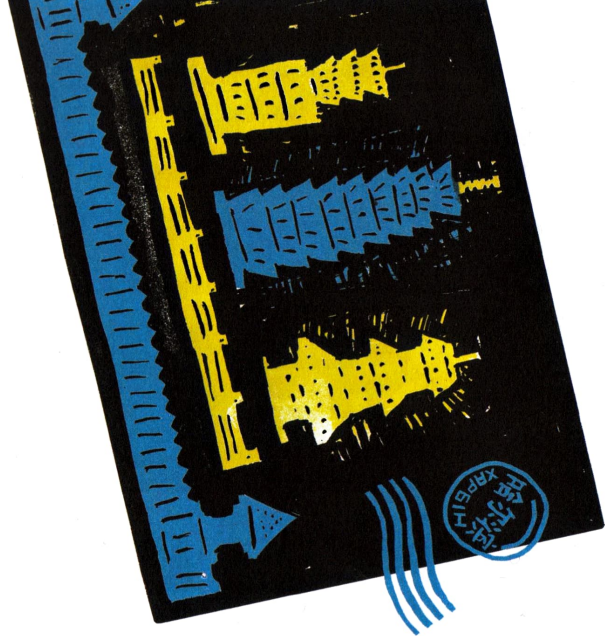
Хоча з Києва до Пекіна (див. с. 124) можна добратися літаком лише з однією пересадкою, усе-таки про Китай ми знаємо небагато. Адже він так далеко! Дехто уявляє, наче китайці носять кумедні солом'яні капелюхи, їдять тільки рис (звісно, паличками), їздять велосипедами (див. с. 198), займаються тай чі (див. с. 180) в парках, і схожі одне на одного, мов дві краплі води. Але ті, хто мав нагоду відвідати їхню країну, часто кажуть: «Там усе геть інакше, ніж я думав!»

17

Гляньте на мапу. Китай – величезний. Він сусідить аж із 14-ма державами, а його площа більша, ніж уся Європа. Є тут і тропічні острови з пальмами на піщаних пляжах, і пустелі, і території, де температура взимку падає нижче -40 градусів, а найпопулярнішою з місцевих розваг вважається фестиваль крижаних фігур.

Окремі регіони країни цілковито відмінні за природою й культурою, а мешканці Кантона й Пекіна відрізняються, як, скажімо, українці та португальці, які не лише розмовляють різними мовами, а й по-іншому виглядають, одягаються й мають різні кулінарні вподобання.

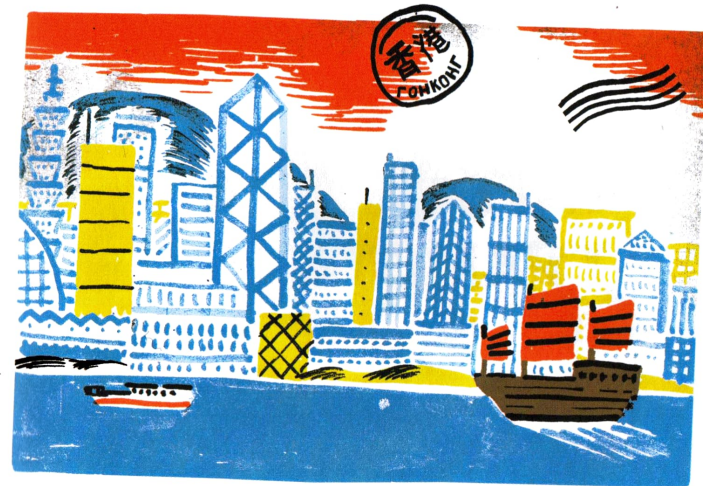
Китай – це країна контрастів. У суперсучасних містах, наприклад: **Пекіні** (див. с. 124), **Шанхай** (див. с. 160) чи **Гонконгу** – життя вирує, як і в будь-якій великій метрополії. Там безліч хмарочосів, широких вулиць, заповнених автомобілями, вродливих дівчат, що ховаються від сонця під блискучими парасольками, та бізнесменів у дорогих костюмах. На вулицях панує тиснява й гамір, лунають сигнали клаксонів та велосипедних дзвоників, усі кудись поспішають. У китайській провінції часто складається враження, що час минає значно повільніше, а може, навіть зупинився в далекому минулому: селяни садять рис, стоячи по коліно у воді, жінки перуть білизну в річці, волів напувають біля ставка.

Свою батьківщину китайці називають 中国, **Джунггюо**, тобто «**Центральна держава**». Чому? У давнину люди були переконані, що земля – пласка, а їхня країна перебуває якраз посередині. Донині мапи світу, які використовують у Китаї, виглядають дещо по-іншому, аніж ті, до яких ми звикли. Європа й Азія на китайських мапах знаходяться ліворуч, Америка – праворуч, а Китай – посередині.

У минулому європейці називали Центральну державу по-різному: італійці – Катай, росіяни – Китай, а тоді скрізь поширилася назва Хіна – від назви династії Цінь, яка колись панувала в Китаї. Та й у нас ще в 20-х роках минулого століття китайців називали хинцями. Поширеною є також назва «Піднебесна» – простір, у якому панує універсальна система китайських цінностей і порядку.

Сучасна китайська держава, тобто Китайська Народна Республіка, виникла 1 жовтня 1949 року, після багаторічної громадянської війни. Того дня столиця Центральної держави повернулася на північ країни, до Пекіна (див. с. 124), а над воротами, що ведуть до Забороненого міста (див. с. 130), де століттями жили китайські імператори, опинився портрет Першого секретаря партії, Мао Цзедуна. Таким чином було продемонстровано, що всемогутніх імператорів більше немає, а влада опинилася в руках Комуністичної партії Китаю.

Від партії нині в Китаї залежить геть усе: політика, суди, школи, економіка, медіа. Урядова цензура вилучає інформацію, яка могла б зашкодити владі, та блокує доступ до інтернет-сайтів, які вважає небезпечними. У Китаї немає Фейсбука, Ютуба й Твіттера. Замість них – Wechat, Yokou та Weibo, які легко контролювати.

Якщо хтось не згоден із владою чи погано висловлюється про неї, він наражає себе на переслідування. За неслухняними громадянами стежать, їх постійно карають. Через це інші країни критикують китайську владу за порушення прав людини.

КИТАЙСЬКА ГРАМОТА

22

Коли ми чогось геть не розуміємо, то іноді кажемо, що це для нас як китайська грамота. І це правда, бо йдеться про одну з найскладніших мов світу! От тільки – яка це мова, китайська? У різних частинах Китаю люди користуються різними мовами й діалектами. У Кантоні говорять кантонською, у Шанхаї – шанхайською. Сучасні мешканці Китаю розмовляють також уйгурською, монгольською, тибетською... То яка ж це мова, китайська? На території всього Китаю використовується майже 300 різних мов, і трапляється, що жителі різних частин країни не розуміють одне одного. На щастя, існує мова, яка полегшує всім життя. Це – *путунхуа*, спільна для всіх **китайська мова**. Саме її вивчають усі китайські школярі.

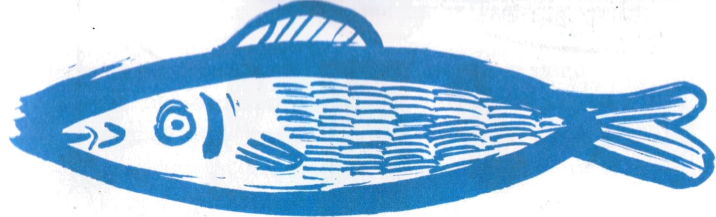
23

У XX столітті було розроблено систему записування китайських ієрогліфів за допомогою латинської абетки. Вона зветься пін'їн, тобто «складання звуків у слова». У добу смартфонів та комп'ютерів система пін'їн виявилася дуже корисною! Досить вписати перші літери якогось слова, і пристрій підкаже інші, які до нього підходять, залишається тільки вибрати відповідне.

Китайська мова здається дуже важкою. Багато коротких слів, які для недосвідченого вуха звучать однаково. Наприклад, слово «ву» може означати: пекти, танцювати, крук, відьма або туман. Як дізнатися, про що йдеться? Треба прислухатися! Китайські слова мають різне значення залежно від інтонації, мелодії, з якою їх вимовляють.

Китайське письмо теж непросте, бо складається з тисяч ієрогліфів, які символізують конкретні речі. За легендою, їх вигадав Цан Цзе, придворний історіограф Жовтого імператора (див. с. 28). Подейкують, що Цан Цзе мав дві пари очей і подвійні зіниці! Він так довго спостерігав за землею, сонцем, зірками, місяцем, птахами й тваринами, доки не вловив їхні характерні риси й записав їх як ієрогліфи. Хтозна, чи було це насправді. Вважається, що чимало з них виникло завдяки малюнкам, які робили давні китайці, коли хотіли щось занотувати.

Існує два різновиди китайського письма: традиційне й спрощене. Другий запровадили у XX столітті, щоб полегшити процес навчання. Ієрогліфи цього письма набагато простіші й зазвичай складаються з меншої кількості рисочок. Спрощене письмо використовується в усьому Китаї, а також у Сингапурі та Малайзії. Мешканці Гонконгу, Макау й Тайваню користуються традиційним письмом. Китайська – єдина мова на світі, у якій можна писати горизонтально й вертикально. Традиційне письмо зазвичай читається зверху вниз, спрощене – зліва направо.

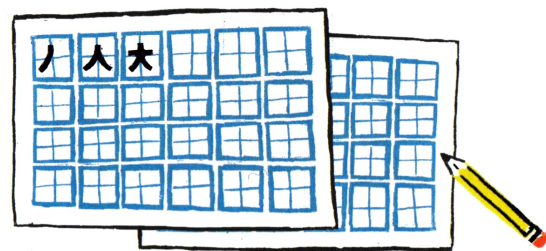

26

Китайські словники містять близько п'ятдесяти тисяч ієрогліфів. Але щоб писати й читати китайською, не потрібно вивчати їх стільки. У початковій школі діти знайомляться із близько трьома тисячами ієрогліфів, цього досить, щоб читати нескладні книжки й газети. Освічені дорослі знають біля шести тисяч ієрогліфів.

Часто одні ієрогліфи містять у собі інші, тож якщо знаєш деякі, можна здогадатися про значення решти. Придивіться. От, приміром, такий ієрогліф: 人 *жен*. Якщо додати до нього голову й руки, він виглядатиме достоту як людина! Саме це він і значить: людина. А ось цей: 大 (*да*)? Невже він не нагадує того, хто розводить руками, аби показати щось велике? Він якраз і значить: великий. Або ось цей: 小 (*сяо*) – знову людина, тільки з беспорядно опущеними руками. Значить «малий». Може, він чогось злякався, і тому так почувається?

27

Декому китайські ієрогліфи нагадують кушки. Справді, на перший погляд китайське письмо виглядає, наче хаотичне сплетіння гілочок. Та коли придивитися уважніше, то побачите, що в ієрогліфах усе-таки панує порядок. Кожен з них може бути розташованим у квадраті. Тому перші зошити маленьких школярів – це маленькі записники зі сторінками, поділеними на квадратні поля. Під час письма слід дотримуватися певної послідовності рухів. Якщо хочете їх запам'ятати, немає іншого виходу, окрім як вправлятися. Учителі радять повторити кожен новий ієрогліф щонайменше десять разів, а краще – сто!

ПАНЬ-ГУ І ЖОВТИЙ ІМПЕРАТОР

—
28
—

Китайська цивілізація дуже давня! Майже така сама, як світ. Звідки вона взялася? На це питання існує багато відповідей. Китайці мають безліч різних міфів, вірувань та легенд, у яких аж роїться від безсмертних богів, вродливих чарівниць, мужніх воїнів, драконів, феніксів, єдинорогів та інших незвичайних героїв і створінь. Одні живуть тисячі років, інші можуть літати, іще хтось – мандрувати в часі або за бажанням змінювати свою подобу. Вони змагаються за владу, відгадують складні загадки, з'являються, щойно про них подумаєш, шукають магичні еліксири... У розповідях про їхні фантастичні пригоди правда сусідить із вигадкою, і невідомо, що коли трапилося і чи трапилося взагалі. А крім того, кожна історія має чимало варіантів...

—
29
—

Про створення світу в Китаї, наприклад, розповідають так:

Колись, у сиву давнину, космос був велетенським яйцем, у якому тисячі років спав бородатий велетень **Пань-гу**. Якось він несподівано прокинувся, потягнувся – і розбив яйце на дві половинки. Одна з них стала небом, друга – землею. Пань-гу підвівся й почав піднімати небо. Він здіймався дедалі вище, аж нарешті опинився високо над землею. Виснажений велетень ліг і знову заснув, проте більше ніколи не прокинувся. Його ліве око зробилося сонцем, праве – місяцем, тіло перетворилося на гори, нутроці – на ґрунт, а кров – на ріки.

Потім світом по черзі правили дванадцять **Імператорів Неба**. Кожен з них панував 18 000 років. Потому влада перейшла до **Імператорів Землі**. Їх було одинадцятьоро, і кожен з них теж правив 18 000 років. Після них прийшли **Імператори Людства**, яких було дев'ятеро, і які панували 45 600 років. Згодом на світі було ще 16 володарів, про яких відомо небагато, і нарешті влада перейшла до **Трьох Достойних**. Богиня Нью-ва одружилася зі своїм братом Фу-сі й створила перших людей, виліпивши їх із жовтої глини та випаливши в печі.

Нарешті з'явився перший володар, який був людиною – **Жовтий імператор**, Хуан-ді, який мешкав над Жовтою річкою, Хуанхе, як і його попередники. За китайськими міфами, саме він і є предком усіх китайців і творцем цивілізації. Кажуть, наче він винайшов математику, музику та медицину, а його дружина навчилася робити черевики й парасолі та виготовляти шовк (див. с. 193). Жовтий імператор правив Китаєм 111 років, а коли помер, по нього прилетів його батько – дракон. Хуан-ді сів йому на спину – і вони разом злетіли до неба. Добре мати такого предка!

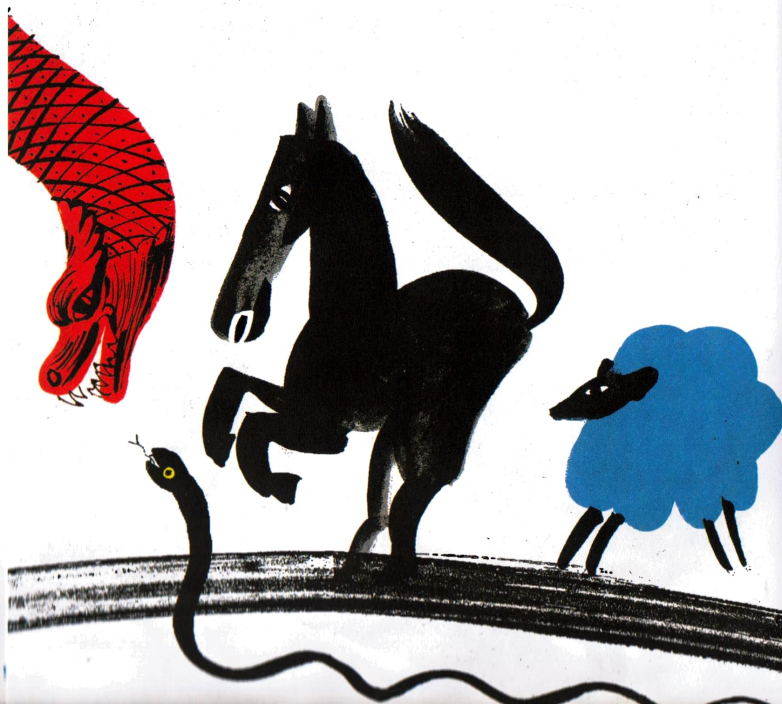
ЩУРІ, КОНІ ТА ПІВНІ

—
34
—

Як каже один з китайських міфів, **Нефритовий імператор** ніколи не був на землі, та якось зажагнув побачити, як виглядають земні тварини. За його наказом у небо вирушило дванадцятьеро з-поміж них. Імператор вирішив, що залежно від того, у якій черговості вони прибуватимуть до нефритового палацу, залежатиме їхнє місце в китайському зодіаку. Дракон, тигр, кролик та кінь – тварини, яким усе було цікаво, тож вони дорогою часто зупинялися, аби щось роздивитися. Бик просувався до мети повільно, але вперто, і саме він прибув першим на місце. Бідолаха не помітив, що на його рогові всю дорогу просидів хитрий щур, який зручненько там умотився. Щойно бик подолав поріг палацу, щур зіскочив і виструнчився перед Нефритовим імператором. Він сподівався, що тепер завжди буде найважливішим.

Нефритовий імператор помітив шахрайство, проте погодився, аби щур був першим у зодіаку. Наступні роки китайського календаря належать до інших тварин. Цей порядок ніколи не змінюється, тому питання «У рік якої тварини ти народився?» дозволяє в Китаї швидко визначити, кому скільки років. Досить запам'ятати, які знаки перед нами, а які – після нас.

Подейкують, що знак зодіаку може багато сказати про вдачу та здібності людини. Щурі спритні, тому люди, народжені в рік Щура, легко багатіють. Люди-Бики працювиті й витривалі, зате схильні до крайнощів. Для Тигрів немає неможливого. Кролики – ввічливі й дотепні. Дракони, як і личить драконам, мають широкі горизонти й узагалі неймовірні. Китайці вважають, що найкраще народитися в рік Дракона, тому в Центральній державі в ці роки народжується чи не вдвічі більше дітей, ніж в інші роки! Після Драконів у зодіаку надходить черга таємничих Змій, норовистих і непередбачуваних Коней, лагідних Овець і Мавп, яких китайці вважають надзвичайно розумними й чарівливими. Китайський зодіак завершують: Півень, який любить перебувати в центрі уваги, вірний і добрий Пес та великодушна Свиня.

1958 1970
1982 1994
2006 2018

1949 1961
1973 1985
1997 2009

1957 1969
1981 1993
2005 2017

Тут ти можеш перевірити, під яким
знаком народився чи народилася ти,
твої батьки, дідуся й бабусі

1956
1968
1980
1992
2004
2016

1950 1962
1974 1986
1998 2010

1959
1971
1983
1995
2007
2019

1948 1960
1972 1984
1996 2008

1953
1965
1977
1989
2001
2013

1952 1964
1976 1988
2000 2012

1954 1966
1978 1990
2002 2014

1951 1963
1975 1987
1999 2011

1955 1967
1979 1991
2003 2015

ЩАСТЯ, ПРИЙДИ!

40

Китайський Новий рік – це Свято весни. Як це? Упродовж тисячоліть китайці були народом селян і відзначали початок нового року, коли закінчувалася зима. Тому китайський Новий рік припадає не на 1 січня, а на перший день першого місяця в традиційному китайському календарі, побудованого на циклах місяця.

Коли наближається Свято весни, китайці вирушають у подорожі. На вокзалах і в аеропортах панує неймовірна тиснява. Схоже, що мандрувати вирішили геть усі! У Китаї чимало людей не має довгих відпусток, тож для багатьох із них свята – це єдина можливість відвідати рідних. Нав'ючені подарунками, люди намагаються дістатися рідних міст, містечок і сіл, щоб провести час із родичами.

Свята тривають аж два тижні! Та спершу мешканці Центральної держави влаштовують велике прибирання й купують гори речей: новий одяг, який надягнуть на Новий рік, нові палички (див. с. 76), а ще викидають старі, непотрібні речі. Це символічний спосіб позбутися зайвого й звільнити місце для того, що принесе Новий рік.

Потому китайці прикрашають свої домівки. На вікна чіпляють мудровані витинанки із червоного паперу, а двері декорують довгими смужками паперу з побажаннями щастя й удачі. До дверей чіпляють таблички з китайськими ієрогліфами (див. с. 24), які означають щастя (福 **фу**), удачу (祿 **лю**) або довголіття (寿 **шу**). Але будьте уважними! Ієрогліф **фу** слід наклеїти догори ногами, позаяк речення «**Фу дао ле**», тобто «Щастя вже прибуло» звучить майже

так само, як «Ієрогліф **фу** висить догори ногами». В останній день старого року вся родина збирається ввечері за столом, заставленим смачними стравами. У різних регіонах їдять різні смаколики, але скрізь треба з'їсти щось, чия назва нагадує китайське слово, яке означає щастя й удачу. Часто це рибна страва, бо слово «риба» або **ю** нагадує слово «щедрість». А ще їдять смачні пиріжки **джаоцзи** і пиріг **ніньгао** із клейкого рису.

Того вечора ніхто не лягає спати! Усі чекають магічного моменту, коли відходить старий рік, а починається новий. Дивляться новорічний концерт по телевізору, грають у карти й маджонг (див. с. 176), спілкуються, жартують. А опівночі влаштовують феєрверки, щоб прогнати страшну потвору Нян.

Сіньєн куайле! Сіньєн хао! У перший день Нового року всі вітають одне одного, а дорослі дарують дітям червоні конверти *хунбао* із грошми на щастя. Гарною прикметою вважається бути вбраним у щось червоне, наприклад, спеціальні святкові шкарпетки. Цей день у всіх асоціюється з натовпами, звуками барабанів і сурм, а ще із петардами, які мають відігнати будь-які проблеми. А також із танцями лева й дракона! Китайці люблять гамір і тисняву, вони вважають, що там, де людно, відбувається чимало цікавого, там весело й безпечно. Тому на Новий рік вони радо відвідують святкові ярмарки чи просто гуляють у парку.

На ці два святкові тижні припадає також день народження Бога Багатства, Жовтого імператора (див. с. 28) і навіть день народження каменю (цього дня кам'яний посуд і ступки мають «вихідний»!). П'ятнадцятого числа першого місяця, під час першої повні в новому році, відбувається **Свято ліхтарів**. Тоді китайці скрізь розвішують червоні ліхтарики й готують солодкі рисові кульки, які символізують повню місяця. У цей день треба неодмінно з'їсти таку кульку на щастя!

На цьому свята закінчуються, і життя повертається до звичних норм. Та після нетривалої перерви знову можна святкувати. На другий день другого місяця припадає **Лунтайтоу**, тобто день, коли дракон підводить голову (ми, мабуть, сказали б, що він прокидається від зимового сну). Зазвичай саме тоді починається справжня весна.

龍 лун, АБО Ж ДРАКОН

48

Китайський дракон – це символ могутності й удачі. Тому в Центральній державі драконів можна побачити ледь не на кожному кроці. Вони видніють на дахах храмів та імператорських палаців, на воротах і дверних молоточках, на кухонному посуді, на вазах і віялах, на мостах, мечах і кадильницях, на ширмах та одязі. Дракон є навіть у китайському зодіаку (див. с. 34) – єдина фантастична істота поруч зі звичними свинями й півнями.

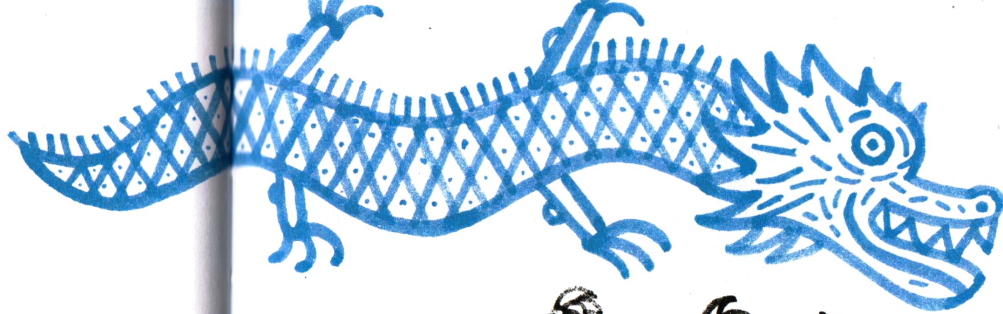

50

Китайський дракон не схожий на своїх європейських родичів. Він нагадує змію, проте має чотири лапи. Тіло вкриває риб'яча луска. У нього морда верблюда, вуха бика, роги вола, очі кролика, а ще він має вогняну перлину, якою любить гратися, тому тримає її якомога ближче – під лапою чи підборіддям. Дракон не має крил, проте однаково вміє літати! А ще може пірнати в морську глибину. Ця дика потвора наділена людським розумом і божественною проникливістю.

У давнину китайці вважали, що дракони керують погодою, і під час посухи благали **Драконячого володаря** послати дощ. Можливо, вони уявляли собі, що ці великі літаючі потвори викликають тайфуни, зливи й грозу? У сучасному Гонконгу можна побачити химерні хмарочоси з величезним отвором посередині. Кажуть, що архітектори запроектували отвір, щоб дракон міг пролітати, не руйнуючи будівлі.

51

За легендами й міфами, Жовтий імператор, перша людина, яка керувала Центральною державою, був сином дракона (див. с. 28). Тому всі драконячі символи віддавна призначені для імператорів, звичайні люди не можуть прикрашати ними вбрання й будинки. Із часом дракон став символом усього Китаю.

Драconi супроводжують китайців під час різноманітних свят. На другий день другого місяця за місячним календарем припадає свято **Лунтайтоу** (див. с. 47). У давнину цього дня селяни розпочинали роботи в полі. Нині вважається, що це найкращий день, щоб почати щось нове, а також для різних дрібних змін, наприклад, зміни зачіски. У п'ятий день п'ятого місяця відзначають **Свято човнів-драконів** (див. с. 54). Неодмінним елементом святкування

китайського Нового року (див. с. 40) є **танець дракона**. Величезне створіння плавно звивається, граючись своєю перлиною, у супроводі гучної музики. Здалеку не видно, що це макет, яким за допомогою довгих жердин керують танцюристи.

ЧОВНИ- ДРАКОНИ Й ГРОШІ ДУХІВ

54

Мешканці Китаю дуже люблять святкувати й роблять це із будь-якого приводу. У п'ятий день п'ятого місяця за місячним календарем вони відзначають Дуань-у Цзе, **Свято човнів-драконів**, яке зветь також святом подвійної п'ятірки. Китайці обожнюють такі числа: є Свято подвійної сімки та подвійної дев'ятки.

Найважливіша подія цього дня – змагання веслярів. У них беруть участь дуже довгі дерев'яні човни, оздоблені головою й хвостом дракона. У кожному сидить кільканадцять веслярів, барабанщик, який задає ритм, і стерничий. Змагання відбуваються в усьому Китаї й викликають неабияке зацікавлення! Традиційні ласощі, якими пригощають у цей день – рисові пірамідки цзундзи, загорнені в бамбукове листя.

55

Свято відзначають на честь китайського поета Цюй Юаня, який, за легендою, у розпачі кинувся в річку, коли вороги захопили його кохану вітчизну. Почувши це, вражені селяни застрибнули до човнів і кинулися йому на порятунок. Та поет, на жаль, потонув. Веслярі голосно били в барабани, щоб відлякати риб та страховиська, кидали у воду рис, загорнений у бамбукові листки, щоб річкові потвори не з'їли тіло Цюй Юаня.

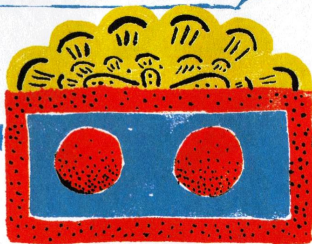
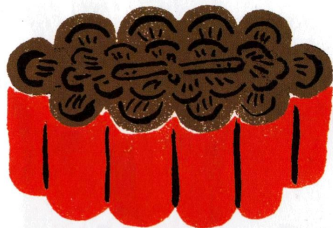
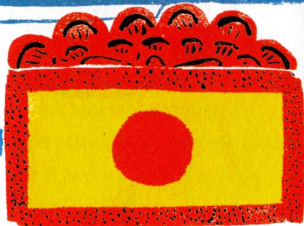
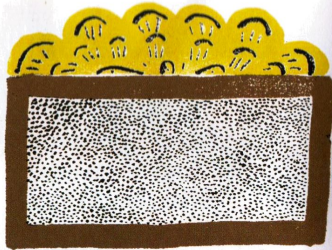

У китайській культурі дуже важливе місце посідає родина. Мабуть, через це китайці мають аж два свята, під час яких віддають шану предкам і згадують покійних родичів. Перше з них, Цинмін, яке ще звуть **Святом упорядкування могил**, припадає на весну. Того дня всі прибирають місця поховань і приносять померлим їхні улюблені страви. Це свято у всіх китайців асоціюється з поїздками за місто, першим збором чаю (див. с. 92) і запусканням зміїв (див. с. 188), до чийх хвостів увечері чіпляють ліхтарики. Багато людей перерізають мотузку, даючи змієві можливість летіти геть.

Другим святом, пов'язаним з померлими, є осіннє **Свято голодних духів**. Подейкують, що цього дня відкриваються ворота пекла – і духи приходять на землю. Китайці готують для них різні страви, а перед будинками, крамницями й офісами, на полях та узбіччях доріг спляють несправжні гроші, які називають **грішми духів**. Треба також потурбуватися про покійних родичів! У помешканнях протирають **таблички предків**, у яких живуть душі померлих, а щойно посутеніє – на могилах палять свічки, а також гроші та інші потрібні речі: годинники, взуття, одяг, мобільні телефони й планшети – певна річ, усе паперове! Хтозна, може, друковані моделі будинків та автомобілів і справді разом з димом дістаються світу духів?

Китайці постійно вигадують собі нові свята. Наприклад, День сінгла, який відзначають 11 листопада. Цього дня люди, які живуть самотою, можуть розважитися: на них скрізь чекають знижки та спеціальні акції.

МІСЯЧНІ ТІСТЕЧКА Й ДЕСЯТЬ СОНЦЬ

Щороку на початку вересня в китайських крамницях, готелях та ресторанах з'являються гори червоних, золотих і жовтих коробок різних розмірів. У них лежать тістечка з витисненим візерунком. Усередині вони мають різні начинки: із солодкого квасолевого пюре, кореня лотоса, горіхів. Колір тістечок теж різний: жовтий, зелений, білосніжний або фіолетовий. Більшість із них круглі, мов місяць у повні, тому їх називають місячними тістечками.

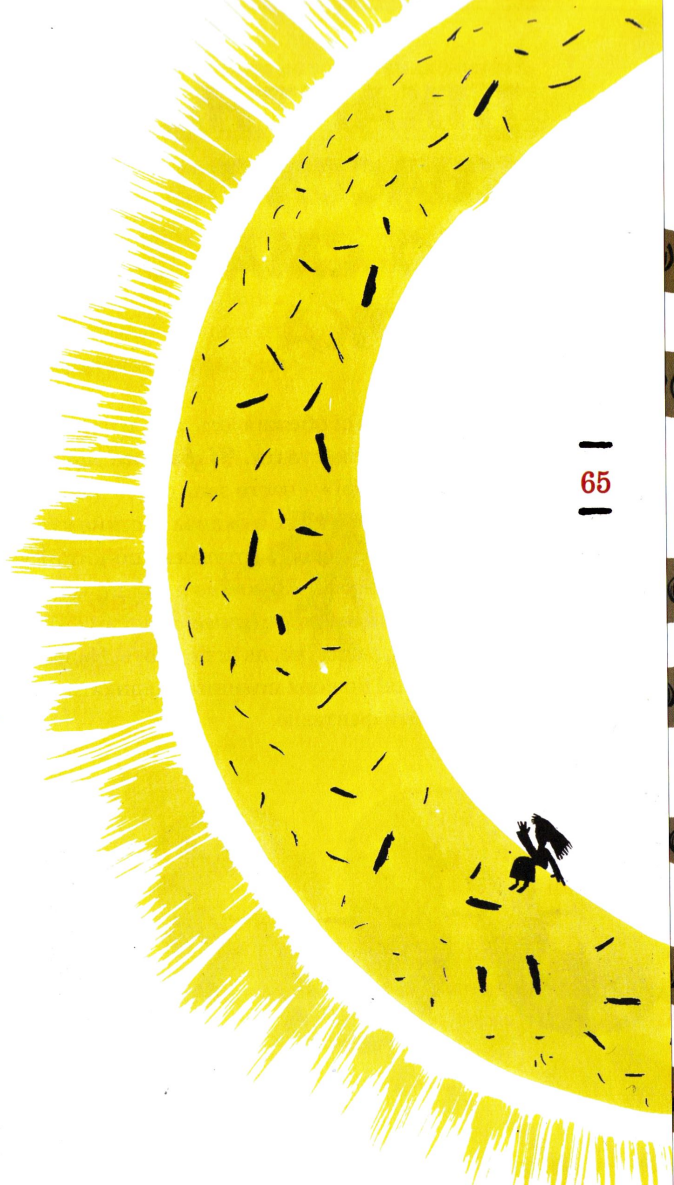
Поява цих тістечок у крамницях означає наближення **Свята середини осені**, яке також звуть Святом Об'єднання Родин. Китайці відзначають його на п'ятнадцятий день восьмого місяця за місячним календарем. Саме тоді вони їдуть до батьківських домівок, іноді в найвіддаленіші куточки країни, щоб разом з рідними надивитися на повний місяць, ласуючи при цьому солодкими фруктами й місячними тістечками.

За легендою, місячні тістечка були улюбленими ласощами принцеси Чанг-Е, дружини сміливого стрільця Хоу-І, чиї стріли завжди влучали в ціль. Одного разу, дуже давно, на небі з'явилося десять сонць. Життя на землі стало нестерпним. Річки пересохли, врожай згорів, люди й тварини страждали від голоду та спраги. Коли вже здавалося, що порятунку немає, Хоу-І вирішив випустити стріли по смертоносних сонцях зі свого чарівного лука. І йому вдалося! У нагороду за врятоване життя на землі боги подарували Хоу-І дві пігулки безсмертя – для нього та його дружини. Про те довідався лихий Пен Мен. Якось, коли Хоу-І подався на полювання, він прийшов до Чанг-Е і зажадав, аби та віддала йому пігулки. Перелякана принцеса, недовго думаючи, проковтнула обидві. За мить її тіло зробилося невагомим, і Чанг-Е почала здійматися вгору, усе вище й вище.

Коли Хоу-І повернувся з полювання, то швидко зрозумів, що сталося лихо. Чанг-Е ніде не було, пігулки теж зникли. Сміливий стрілець довго шукав дружину, аж нарешті у відчаї сів у саду й заплакав.

Ураз довкола посвітлішало. З-за хмар вийшов величезний місяць. Хоу-І підвів голову й побачив на його срібному обличчі якусь тінь. Форма видалася йому знайомою... «Це Чанг-Е! – подумав він. – Повернися до мене, кохана дружинонько!» – у розпачі вигукнув стрілець. Але відповіла йому тиша.

Хоу-І до кінця життя не перестав тужити. Щороку, у день зникнення дружини, він приносив до саду її улюблені фрукти й тістечка, і зітхав, дивлячись на місяць. Тінь принцеси іноді здавалася йому чіткішою. Тоді Хоу-І сподівався, що колись його кохана таки повернеться.

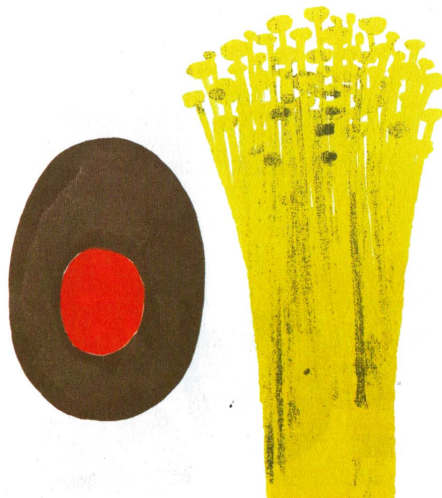
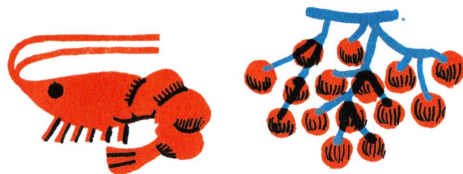
ПІКАНТНА КВАСОЛЯ, АБО СМАКОТА З ВОКА

66

Китайці обожають їсти, готувати й бенкетувати. **Чи фан ле ма?** – «Ти вже їв?» – часто запитують вони замість привітання. Їжа – дуже важлива частина культури Центральної держави, а готування по-китайському – справжня філософія. Важливо не лише, щоб страви були поживними й корисними. Значення має їхній смак, вигляд, запах і те, як їх подають. Навіть назва має значення! Бо вона повинна викликати апетит і підсичувати фантазію.

Про галушечки, які подають на капустяних листках, китайці кажуть, що це **лев'ячі голови** (бо варена капуста, на якій вони лежать, схожа на лев'ячу гриву). Курячі лапки вони називають **пазурами Фенікса**. М'ясний фарш на довгій локшині – це **мурашки, що вилазять на дерево**. Половинки помідорів, посипані цукром, нагадують їм **вулкани, укриті снігом**. А **столітні яйця**? Щоправда, готують їх зовсім не так довго, та виглядають вони справді як дуже старі: білок перетворюється на чорне желе!

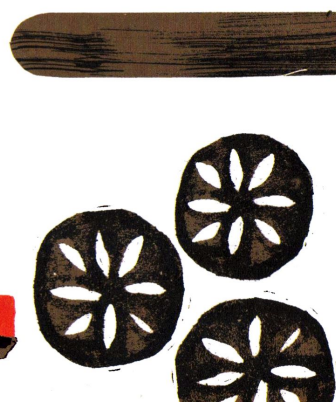
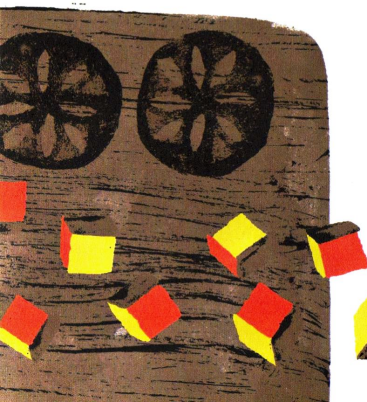

У Китаї, як і в багатьох інших азійських країнах, під час їжі можна сьорбати й плямкати! Дехто навіть уважає, що це прояв увічливості, бо свідчить про те, що нам справді смачно. Чудова можливість продемонструвати захоплення господареві!

67

Китайці уникають сирих продуктів, бо вважають, що варена, печена, смажена чи тушкована їжа легше засвоюється. Виняток становлять фрукти. Деякі з них дуже дивні. Наприклад, великий м'який **дуріан** у колючій шкірці, який на смак нагадує смердючий сир; чи **рамбутан**, чий м'якуш схожий на кисіль.

Найважливішою посудиною на китайській кухні є **вок**. У ньому можна приготувати безліч страв, бо вок – це каструля й сковорідка водночас. Тому в ньому можна смажити, тушувати й варити. Воки бувають різного розміру – маленькі або величезні. Ті, що їх використовують у ресторанах, можуть мати метровий діаметр. Вок швидко нагрівається, тому страви готують блискавично. Покраяні складники вкидають на розігріту олію, смажать (підкидаючи, якщо вміють), перемішують, присмачують – і все. У воку все готове впродовж кількох хвилин!

У багатьох азійських
готелях і таксі можна
побачити оголошення:
«NO DURIANS!» із
перекресленим фруктом.

Бо дуріан смердить так
жахливо, що його просто
не можна приносити до
закритих приміщень.

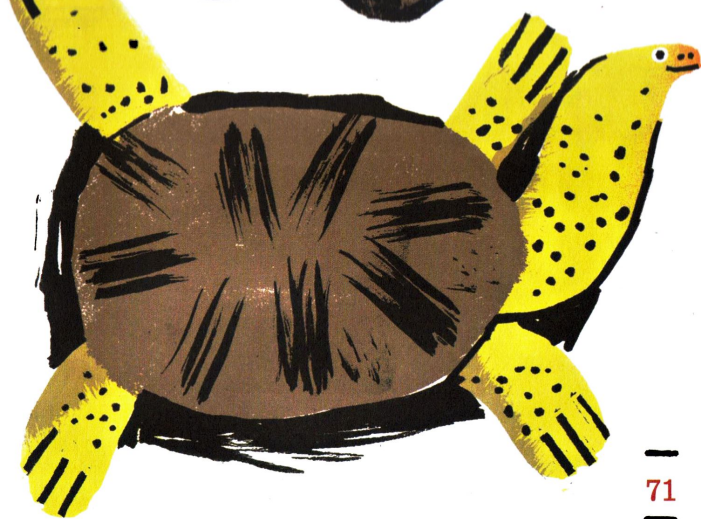
Перевозити у салоні літака
теж не можна! У більшості
пасажирів такий запах
викликав би нестерпний
головний біль.

70

відчуття, що хочеться... їсти і їсти! Така квасоля
завдячує своїм смаком смажінню із сичуанським
перцем, найвідомішою приправою в неймовірно
гострих сичуанських стравах.

А ще на китайських столах з'являються страви
з незвичайних складників, наприклад: пташиних
гнізд, морських огірків (це зовсім не овочі, а тварини),
сушених пуп'янків лілії, насіння лотосу, молодих
пагонів бамбуку, акулячих плавників, качиних язиків,
черепаш і волохатих крабів. Про мешканців Кантона,
який славиться дуже різноманітною кухнею, кажуть,
що вони ладні з'їсти все, що має чотири ноги – крім
столів та стільців, звісно! Ах, ці китайці!

Чимало китайських
страв має дивний смак,
навіть якщо для їхнього
приготування використовують
звичайнісінькі складники.
Уявіть собі спаржену квасолю,
яка викликає приємне
пощипування язика?
До того ж, під час їди здається,
наче язик німіє. Це таке дивне

71

ВОЛОХАТЕ ТОФУ

72

Про тофу можна було б сказати, що це щось на зразок китайського білого сиру. Проте із сиром він не має нічого спільного, та й для бутербродів його не використовують, бо їх у Китаї не їдять. Це продукт, ідеальний для веганів (тих, хто не їсть м'яса та набілу) і вегетаріанців (тих, хто не вживає м'яса), він ідеально заміняє м'ясо, яйця та сир. У багатьох вегетаріанських ресторанах, а їх у Китаї чимало, можна замовити вегетаріанську рибу, вегетаріанську курятину чи кролятину, і навіть веганські шашлики – усе зроблене з тофу.

Тофу винайшов один з китайських вельмож, подекують, що сталося це випадково. Він намагався винайти еліксир безсмертя, і під час експериментів до посудини з перетертими соєвими бобами додав трохи морської води. Наступного дня побачив там щось схоже на ніжний сир. На щастя, чоловік пам'ятав, якими були складники!

Відтоді китайці охоче їдять тофу. Вони вигадали найрізноманітніші його види. Тофу маринують, коптять, сушать, надають йому різної форми. З нього можна приготувати чи не чотири сотні різних страв, іноді таких дивних, як... волохате тофу. Це делікатес із провінції Аньхоя. Шматочки тофу, укріті густим кожушком шляхетної білої плісені, смажать і подають, присмачивши дрібною перцю чилі.

У великих китайських крамницях зазвичай можна знайти цілі відділи з тофу. Там ви побачите свіжий тофу, а ще – маринований, сушений, присмачений різними додатками й різної форми: великі кубики, тонкі листки, мітелки, палички, вузлики... Можна купити ніжний пліснявий кожушок тофу й вишукані коробочки з різними видами цього китайського делікатесу (у нас у таких зазвичай продають цукерки).

Європейські вегани
радо готують з тофу
найрізноманітніші пасти
й намазки для хліба, веганські
сирники й навіть... яєшню!
Китайці ж використовують
тофу по-своєму.

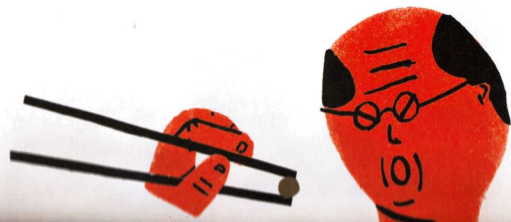
ПАЛИЧКИ 筷子

76

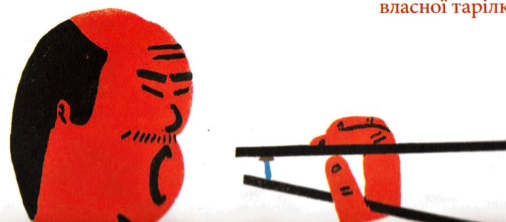
Чому в Центральній державі їдять паличками? Зрозуміло – це зручно! Мабуть, це найпопулярніший столовий прибор на світі.

Китайці почали використовувати палички приблизно 5 тисяч років тому. Згодом цей звичай від них перейняли мешканці сусідніх країн – Японії, Кореї та В'єтнаму. Азіати іноді дивуються, чому так їдять не всі. Адже за допомогою паличок можна впоратися з будь-якою стравою: гарячою й холодною, смаженою, вареною й печеною. Навіть із супом. Чесно! Спершу паличками їдять овочі, макарони чи галушки, а решту – ложкою або просто випивають з мисочки.

У різних азійських країнах палички теж виглядають дещо по-різному. Китайські відрізнити найлегше: вони найдовші, бо використовуються для трапези зі спільних мисок (див. с. 80). Зазвичай вони мають довжину від 22 до 25 см і квадратні кінчики. Палички виготовляють з різних матеріалів. Яких саме? Наприклад, бамбуку, дерева, слонові кістки, нефриту, срібла й золота. Іноді їхні кінчики бувають різьблені чи розмальовані. Нефритові палички не проводять тепло, а ті, що зроблені зі слонові кістки, охолоджують їжу, яку ними набирають. Японські палички дещо коротші, а корейські часто роблять з металу.

У вишуканих ресторанах біля приборів часто лежать два комплекти паличок: один, щоб брати їжу зі спільних тарелів, другий – щоб їсти із власної тарілки.

77

Їсти паличками зовсім не так важко, як може здаватися. Спробуйте самі. Не забувайте про певні засади. Якщо не хочете, аби про вас подумали, що ви погано виховані, ніколи не тицяйте ні в кого паличками, не кидайте їх недбало біля тарілки, не облизуйте їх і не гризьте! Якщо ви взяли щось паличками зі спільного тареля – ніколи не кладіть цього назад. Не вдаряйте паличками об край тарілки чи миски – так роблять жебраки, які просять милостиню. І ніколи не встромляйте паличок вертикально в рис, бо тоді це асоціюється зі стравами, які приносять померлим у жертву. Краще не спокушати долю! Якщо духи подумують, що ви вирішили з'їсти їхній рис – вони намагатимуться помститися!

78

Палички використовують і на кухні під час готування. Це дуже довгі палички, якими можна легко витягати варені овочі з дуже гарячого бульйону або перевертати шматки тофу, які смажаться у фритюрі. Кажуть, що саме так і винайшли палички, скориставшись на кухні двома шматками бамбуку.

Використання паличок вимагає праці понад 30-ти сухожилів і 50-ти м'язів пальців, зап'ястка, плеча й руки, не кажучи вже про сотні нервів. А позаяк людський мозок значно інтенсивніше реагує на рухи рук, ніж інших частин тіла, їжа паличками стимулює його й сприяє розвитку. Може, варто спробувати? Адже чомусь саме азіати чудово дають собі раду з математикою.

ЯК
КОРИСТУВАТИСЯ
ПАЛИЧКАМИ?

79

ТАЄМНИЦІ КИТАЙСЬКОГО КУХАРЯ

80

З китайської кухні спершу долинають характерні звуки: розмірений стукіт великого ножа, яким крають складники, бряжання ополоника, шкварчання розігрітої олії. Тоді линує запах. Імбир, часник, чилі... Якщо пощастить, то ви побачите, як кухар у високому білому ковпаку розміреними рухами струшує величезний вок. Невдовзі їжа опиниться на ваших тарілках, ой, перепрошую, у мисках. Бо китайські страви подають у найрізноманітніших **мисках, мисочках, супницях, салатницях**, розташованих посеред столу.

81

Кожен сягає паличками по те, що йому найдужче смакує, та їсть це над маленькою тарілочкою, щоб не забруднити скатертину. Через те в Китаї столи найчастіше бувають круглими – так найсправедливіше, бо всі сидять на однаковій відстані від центру. У ресторанах турбуються про комфорт гостей і на столі поміщають **велику обертову тачу**, на якій ставлять страви. Не можна обертати тачу в протилежному, ніж це роблять усі, напрямку. Навіть якщо вам чогось дуже хочеться, треба почекати, доки страва дійде до вас.

Ідея подавати під час урочистого обіду лише дві чи три страви здається китайцям дуже дивною. Вони люблять великий вибір! Що більше гостей, то більше різних страв можна замовити. Під час їди всі із задоволенням посьорбують чай і... суп. А рис? Рис буде? Це переважно цікавить іноземців. Рис, звісно, буде, але аж наприкінці трапези. У Китаї рис подають в останню чергу, щоб очистити смакові рецептори язика, які відповідають за відчуття смаків (а може, щоб ніхто не залишився голодним!).

Китайська кухня вважається однією з найкращих на світі. Та чому вона така незвичайна? Адже не лише тому, що страви часто прикрашають квітами й вигадливо вирізьбленими фігурками з овочів. Китайська кухня захоплює різноманітністю. Вражають смаки, кольори, запахи. Та найважливішим є головний **принцип рівноваги** (див. с. 98). Гарний кухар уміє поєднати смаки так, щоб вони гармоніювали, проте жоден з них не домінував над іншими.

Один з найпоширеніших способів готування в Китаї – **швидке смажіння з одночасним помішуванням**. Переважно він займає лише кілька хвилин! Найдовше триває приготування складників. Для цього кухарі використовують неймовірно великий тесак, яким, проте, можуть надати інгредієнтам найрізноманітнішої форми: кісточок доміно, стрічечок, тонких, мов волосина, смужок, шматочків завбільшки як ніготь, зернят... Одним і тим самим тесаком складники січуть і переносять. Крайняк овочів і м'яса на маленькі шматки має багато переваг: завдяки цьому страва готується швидше, витрати енергії менші, а готову страву легко їсти. До того ж,

ПОРАДИ ШЕФ-КУХАРЯ:

86

Качка по-пекінськи – печена качка із блискучою шкіркою, яку подають із тоненькими млинцями, хрумким огірком, солодким соусом хойсін і дрібною зеленою цибулькою. Якщо ви замовите цілу качку чи половину, на столі поставлять також... цукор. Спробуйте вмочити в ньому качину шкірку – і цілком можливо, що ви зміните думку про звичні десерти!

Локшина дан-дан – неймовірно гостра страва, яку подають із меленим м'ясом у маленьких мисочках. Чилі, часник, гірчиця, сичуанський перець, кмін, сезам і бульйон надають їй приголомшливого смаку.

87

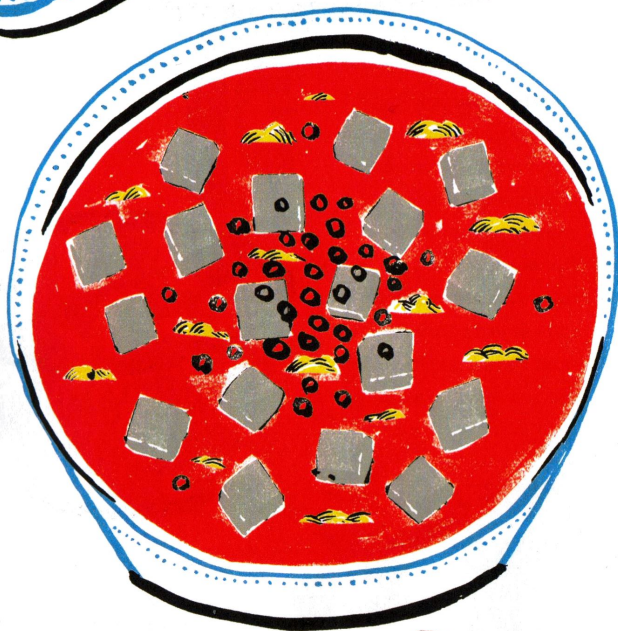
Курка гунбао – улюблена страва всіх іноземців, маленькі шматочки курятини з арахісом. Ніжне м'ясо, круглі тверді горішки, солодкий соус і гострий перець чилі – неймовірна смакота.

Мапо тофу – білі шматки тофу з м'ясним фаршем у червоному пікантному соусі.

88

Чжоу/конджі (див. с. 210) – найпростіший на світі суп: рис, зварений на маленькому вогні у великій кількості води. Якось узимку неодмінно спробуйте цей густий суп із нейтральним смаком. Ви швидко відчуєте, як ваш шлунок наповнюється теплом, і зрозумієте, чому корисна їжа така... корисна!

89

ВАРЕНИКИ, ПЕЛЬМЕНІ, ПИРІЖКИ !

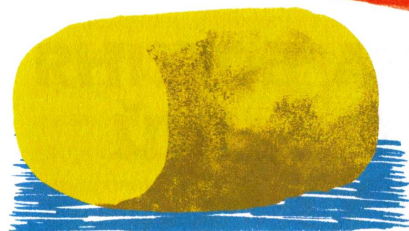
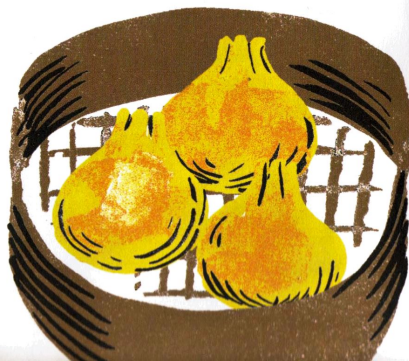
Китайські «вареники» вмочають у чорний рисовий оцет. Можна приготувати й власний соус: до оцту додаємо соєвого соусу та олії чилі до смаку. Кажуть, це дуже корисно!

Цзяоци – пельмені з м'ясом, овочами або грибами, причому кількість начинок, здається, безмежна.

Баоци – дріжджові булочки з гострою начинкою, які готують і подають у бамбукових пароварках. Формою вони скидаються на цибулини.

Мантоу – баоци без начинки.

Сяо лунбао – нагадують відомі нам хінкалі, наповнені юшкою і м'ясом. Спершу, надкусивши, випивають юшку, а тоді з'їдають решту. Обережно, можна обпектись!

Хуньтунь або вонтон – пельмені, які подають у супі.

Іноді цзяоци спершу обсмажують, а тоді заливають водою й варять; тому нижня частина хрустка, а верхня – м'яка.

ЗАЛІЗНА БОГІНЯ ЧИ ВЕСНЯНИЙ СЛИМАК?

92

Китайці радо частують своїх гостей чаєм, майже як ми. Проте готують його дещо інакше. Звісно, чай п'ють у багатьох інших країнах і часто пов'язують із цим спеціальні звичаї, але знайте, що цей шляхетний напій походить саме з Китаю.

Чай відкрили приблизно 5 тисяч років тому. За легендою, імператор **Шень Нун**, тобто Божественний Хлібороб, бо саме це означає його ім'я, дуже цікавився цілющими властивостями рослин й охоче випробовував їх на собі. Дехто стверджує, що він мав прозорий живіт, тож імператор міг перевірити, що відбувається, коли він щось з'їв чи випив. Одного разу до води, яку Шень Нун щойно закип'ятив, упало кілька невеличких листочків. Вода змінила колір, і зацікавлений імператор уважно придивився до неї. Понюхавши, відчув приємний запах. «Те, що так гарно пахне, не може мені зашкодити», – подумав він і випив першу чашку чаю в історії людства.

93

Спершу чайний настій уважали ліками, тому пили його лише багаті люди. Нині це роблять усі китайці. Вони часто жартують, що без чаю немає роботи. Чимало людей носить у плетених сіточках слоїки або чашки із чаєм і посьорбують його впродовж дня. Нам це може видатися дивним, проте якісний чай можна заварювати багато разів. Випивши вранішній чай, досить просто роззирнутися – скрізь можна отримати окріп і залити ним листя знову.

У Центральній державі п'ють багато різновидів чаю. Найпопулярніший з-поміж них – зелений. Готують його із щойно зібраного листя, яке попередньо прогріли й висушили. Тому отриманий напій буде зеленуватим. Чорний чай, популярний в Україні, через колір заварки відомий у Китаї як... червоний. Його заварюють із ферментованого листя, саме завдяки цьому напій має такий гарний колір і виразний смак.

Коли китаєць хоче подякувати за те, що йому налили чаю, він двічі стукає пальцями по столу. Усе тому, що цей звук нагадує китайське «дякую» – сесе.

У чайних та крамницях із чаєм можна взяти участь у **китайській чайній церемонії**, під час якої ви скуштуєте багато різновидів цього напою та дізнаєтеся чимало цікавого. Кожен сорт заварюють дещо по-іншому. Результат залежить від температури води, тривалості заварювання та посуду. Першу заварку деяких сортів чаю не п'ють, а виливають на спеціальну тацю – **чханпан**, або на кумедні фігурки на таці. Китайці називають це промиванням чаю і вживають заварку лише залиту вдруге або втретє. Готовий напій п'ють з маленьких чашечок. Вишуканим вважається зробити це за три ковтки. Перший – це куштування, другий – власне пиття, третій – насолодження смаком та ароматом. Про це всім розповість скромна майстриня чайної церемонії.

Відвідини китайської чайної крамниці – це щось приголомшливе! Існує стільки різних сортів чаю, що можна розгубитися. Крім **зеленого** та **чорного**, можна придбати **смарагдовий улун**, **жовтий** та **білий**, який вважається надзвичайно шляхетним, а також різноманітні квіткові чаї, які складаються іноді виключно з пуп'янків та пелюсток квітів: жасминовий, трояндовий, хризантемовий. Багато сортів мають прегарні поетичні назви: Весняний Слимак, Залізна Богиня, Срібні Голки, Джерело Дракона, Дощова Квітка – цікаво, який би обрали ви?

ІНЬ І ЯН

98

Спостерігаючи за природою та поведінкою тварин, китайські філософи багато століть тому дійшли висновку, що всесвіт можна описати за допомогою двох космічних сил. Вони назвали їх **інь** і **ян**. Характер **інь**, вирішили філософи, має **місяць**, а характер **ян** – **сонце**. **Інь** – це **темрява**, а **ян** – **світло**. **Інь** – це **вода**, а **ян** – **вогонь**. **Інь** – **старе**, а **ян** – **молоде**. Таких пар є багато: **порожнє** – **повне**, **солоне** – **солоне**, **холодне** – **гаряче**... Так можна продовжувати безкінечно. **Інь** і **ян** ніколи не виступають у природі поодиночі. Авжеж, складно сказати про щось, що воно є великим, не порівнюючи із чимсь малим.

Китайські мудреці також зауважили, що **інь** може перетворитися на **ян** і навпаки. Гляньте на пагорб, казали вони. **Інь** – це тінисте місце, а **ян** – сонячне. Із часом на освітлене місце впаде тінь, а те, що було в затінку, опиниться на сонці. **Інь** перетвориться на **ян** так само, як ніч змінюється днем. Ніхто не дивується, що вогонь спалахує й згасає. Ніхто не дивується, що все живе зрештою помирає.

Принцип співіснування **інь** і **ян** виражається за допомогою символу **тай чі**. **Тай чі** – це коло, поділене на дві рівні частини лінією у формі дзеркального відображення літери S. Чорна частина, **інь**, містить вкраплення світлого **ян**, а біла частина, **ян** – темного **інь**. Цей символ демонструє ідеальний стан рівноваги та гармонії, можливої лише тоді, коли протилежності взаємно доповнюються.

Сучасні китайці також прагнуть цього ідеалу. Гармонійне співіснування елементів **інь** і **ян** – основа зокрема китайської кухні (див. с. 80), китайської медицини (див. с. 102), бойових мистецтв, вправ тай чі (див. с. 180) або мистецтва проектування інтер'єрів, відомого як **феншуй**.

МАСАЖ СТП, ГОЛКИ Й ТРАВИ

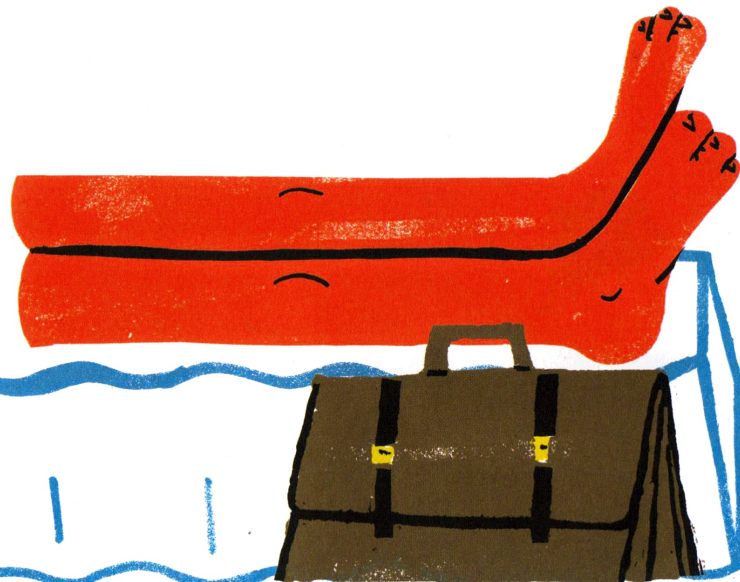
102

Кожен хоче бути здоровим, а китайці – особливо! Згідно із традиційною китайською медициною, щоб бути здоровим, треба вести гармонійне життя. Бо коли **інь** та **ян** (див. с. 98) перебувають у рівновазі, життєва енергія **ці** без перешкод проходить усім тілом.

Мешканці Центральної держави дуже дбають про себе. Вони охоче роблять фізичні вправи й відвідують масажистів, та передусім звертають увагу на те, що їдять. Китайці кажуть, що здоров'я й хвороба проникають у тіло однаковим шляхом – через рот. Раніше кухарів у Китаї вважали лікарями, бо за допомогою відповідно дібраної їжі вони вміли покращувати чиєсь самопочуття. Сьогодні дієти в Китаї ставляться дуже серйозно! Китайське меню пристосоване до пір року: літні страви повинні зволожувати й охолоджувати, а зимові – розігрівати. Їсти слід тричі на день, завжди в один і той самий час. Ніхто в Китаї не залагоджує справ між 12-ою і 14-ою годиною: у Центральній державі це час обіду.

103

Якщо китаєць нездужає, йому спершу змінюють дієту. Він також починає регулярно виконувати вправи **цігун** або **тай чі** (див. с. 180), щоб енергія в його тілі циркулювала правильно. Від багатьох недуг рятує **туїна**, китайський масаж, для якого іноді навіть роздягатися не потрібно!

104

Можна також вдатися до **гуаша**, тобто шкрябання тіла кістяними гребенями й нефритовими шкребками. Або спробувати **вогняні банки**. Надзвичайно популярним є **масаж стіп**, який китайці застосовують, коли їм бракує сил і вони відчують утому. І хоча масажують лише ноги, ефект відчутний у всьому тілі. Розминаючи стопи, можна позбутися болю в горлі чи головного болю!

Проте іноді всього цього не досить. Рівновага й далі порушена, і людина хворіє. **Ці** не може вільно циркулювати своїми каналами, тобто **меридіанами**. Крім того, місця, крізь які вона проходить, стають болючими. Китайці вірять, що в таких випадках допомагає **акупунктура**. Це один з найдавніших китайських методів лікування, який полягає у встромлянні голочок у певні точки на шкірі, пов'язані з хворими органами.

105

ЖЕНЬШЕНЬ

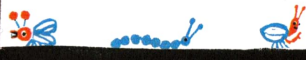
МОРСЬКІ
КОНИКИ

КАМЕНІ

Одним із найвідоміших китайських лікувальних засобів є корінь женьшеню. Його назва 人參 походить від форми.

Женьшень означає «людина-корінь» або «корінь у вигляді людини». Китайці вважають його чудодійними ліками від усього, особливо коли людина ослаблена й відчуває брак життєвої енергії. Кажуть, що женьшень покращує пам'ять і концентрацію уваги, регулює роботу серця, запобігає старінню й підвищує імунітет. Дехто навіть вірить, що найстаріші екземпляри (вдавалося знайти рослини, що мали кількасот років!) здатні врятувати від смерті!

КОМАХИ

Проте не думайте, що традиційні китайські лікарі починають устромляти голки в пацієнта вже під час перших відвідин! Спершу лікар бере руку недужого й легенько стискає зап'ясток у трьох різних місцях. Так він спостерігає за пульсом. Оглядає шкіру, очі, може попросити показати язика. Іноді промовляє щось таємниче, наприклад: «Забагато вологи», «Проник вітер» або «Надмір жару». І виписує рецепт, з яким слід піти до традиційної аптеки. Там у десятках маленьких шухлядок лежать китайські ліки: найрізноманітніші рослини, трави й коріння, камені й мінерали та навіть... комахи. Деякі з них дуже незвичні, проте з таких, як, приміром, гриби чи ріпа, можна приготувати смачний суп.

ТРАВИ

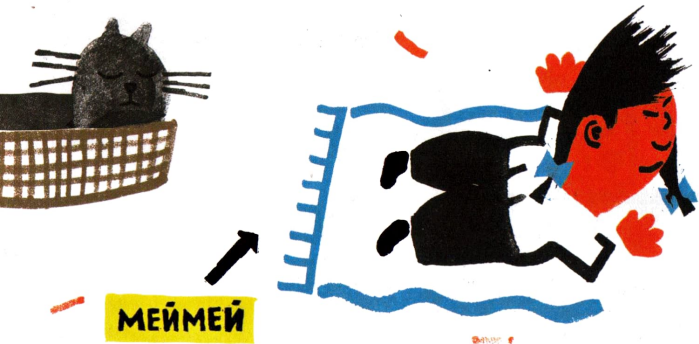

МІНЕРАЛИ

УЗИ КРОВІ, КЛАН, РОДИНА

108

Китайська мама – це **мама**, а от тато, це... **баба**! Далі все складніше, бо чому дідуся, татового тата, називають інакше, ніж дідуся, який є маминим татом? Дивно. Правда? Але в Китаї саме так усе і є. До кровних уз тут ставляться дуже серйозно. Тому китайці мають багато слів, що допомагають зрозуміти, хто є ким у родині, і які через це має обов'язки чи привілеї. Для нас і **цзефу** (чоловік маминої сестри), і **бобо** (старший брат тата) – дядьки.

Не думайте, що це стосується лише дорослих! Старшу сестру кличуть **цзеце**, а молодшу – **меймей**. По-різному також називають старшого й молодшого брата. Перший – **гого**, другий – **діді**. Мешканці Центральної держави дуже люблять звертатися до рідних саме так. Це дає їм почуття безпеки й нагадує про те, що старші турбуються про молодших, а молодші колись їм за те віддячать. До чужих осіб у віці їхніх батьків китайські діти зазвичай звертаються **шушу**, тобто «дядечку», та **айї**, тобто «тітонько». Тоді вони теж відчують, що можуть розраховувати на них у будь-якій ситуації.

109

Навіть відрекомендовуючись, китайці підкреслюють, що найважливіша для них саме родина. Прізвище раніше вказувало на клан, з якого хтось походить, і його завжди називають першим (ми першим називаємо ім'я). Китайське прізвище та ім'я – це два або три ієрогліфи. Якщо лише два, то навіть родичі звертаються до такої особи на прізвище та ім'я. Якщо ієрогліфів три, родичі використовують лише ім'я (зазвичай воно довше).

Найпоширеніше прізвище в Китаї – Ван, тобто «король». Крім них поширеними є Лі та Чан. Досить популярним є прізвище Хуан, тобто «жовтий» (мешканців та мешканок із «жовтим» прізвищем у Китаї понад 20 мільйонів). Деякі китайські прізвища – це назви тварин, наприклад пані Ян – це пані Вівця, а пан Лун – це пан Дракон. Китайські імена теж завжди щось означають. Китайські батьки можуть називати своїх дітей, як їм заманеться. У китайській школі за однією партою можуть сидіти Підкорювач Морів – Хайджан, і Прекрасна Слива – Лілі. «Підкорювачу Морів, ти домашку зробив?». «Прекрасна Сливо, позич ручку!» Уявляєте, що так можна звертатися до однокласників?

При народженні китайські діти іноді отримують «молочне ім'я». Його використовують рідні, доки дитя мале. Раніше імена бували дуже дивними. Щоб обдурити лихих духів, забобонні батьки називали улюблену дитину, наприклад, Смердючим Яйцем або Собачою Мордою.

Коли китайці не бажають звертатися до когось надто офіційно, перед прізвищем вони додають **сяо**, тобто «малий», або **лао** – «старий». Не дивуйтеся, що хтось, ненабагато старший за вас, може виявитися «старим». Це комплімент! Ідеться про те, що цей хтось дуже досвідчений або розумний.

112

Повага до старших і любов до батьків дуже важливі для китайців. У часи Конфуція це називали **синівською поборністю**. Навіть дорослі радо проводять час із мамою й татом. Часто можна побачити, як жінки прогулюються за руку з матерями. Вони так поведуться, бо їх справді єднає любов! Китайські діти дуже рано дізнаються, що їхній обов'язок – турбуватися про старих батьків і навіть приховувати від них свої проблеми. Саме про це розповідає легенда про Мулан, дівчину, яка пішла до армії, переодягнувшись чоловіком. Під час війни імператор зажадав, щоб кожна сім'я відправила когось до армії. У родині Мулан єдиним чоловіком був старий батько. Дівчина потайки вступила до армії, щоб не турбувати його. Мулан була чудовим воїном, і багато років ніхто ні про що не здогадувався!

113

ЛОКШИНА ДО ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

114

Китайці відзначають день народження трохи по-іншому, ніж ми. Найважливіша страва в цей день, як це не дивно – локшина!

Іменинна локшина має бути дуже довгою. Що вона довша, то краще, бо це символізує довге життя. Така локшина зветься **чоу-мейн**, тобто **локшина довголіття**. Найкраще, коли одна нитка заповнює всю мисочку. Втягуючи її до рота, доведеться посьорбати, але ніхто на це не зважає, бо ж сьорбати й плямкати в Китаї – дуже ввічливо (див. с. 67). Іменинну локшину не можна перегризати чи перетинати, краще не ризикувати, адже йдеться про життя. Якщо стається так, що рідні того дня десь далеко, усі святкують на віддалі: їдять **чоу-мейн** і подумки бажають іменинникові всього найкращого. Китайці бувають дуже забобонними. Наприклад, уважають, що деякі

дні народження краще не відзначати. Так, наприклад, жінки не святкують тридцятиріччя, а чоловіки – сорокаріччя. Зате дуже бурхливо відзначають шістдесятиліття і – ще пишніше – вісімдесятиліття.

115

Найважливішим у житті дитини є другий день народження, тобто той, що припадає через рік після народження. У Піднебесній вважають, що коли дитина народжується, то вже прожила рік. Тому, коли ми відзначаємо перший рік народження, наш китайський одноліток відзначає вже другий. Того дня перед дитиною розкладають різні предмети, і родина уважно спостерігає, що зацікавить малюка. Це передбачення на все життя. Ті, хто виберуть літак – стануть інженерами або мандрівниками. Калькулятор зацікавить майбутнього бізнесмена, рахівниця – бухгалтера. Стетоскоп приверне увагу майбутнього лікаря, а книжки – учених та письменників.

А як дарувати подарунки по-китайському? На дні народження найкращими вважаються **червоні конверти хунбао** із грошми, такі самі, як і ті, що їх вручають з нагоди Свята Весни (див. с. 40). А загалом якихось значних обмежень не існує. Зрештою, у Китаї будь-яка нагода обдарувати знайомих чи друзів вважається гарною. Слід лише пам'ятати, що не можна дарувати годинників, парасольок і черевиків. Також не можна дарувати чогось у кількості чотирьох предметів, бо слово «чотири» (си), звучить дуже схоже на слово «смерть». Китайці вважають четвірку нещасливою й переймаються цим настільки, що в багатоповерхівках немає... четвертого поверху (четвертий має номер п'ять, п'ятий – шість і так далі).

Дарунок має бути гарно загорнутий, найкраще – у червоний чи золотий папір, позаяк саме ці кольори символізують щастя й удачу. Вважається ввічливим вручити дарунок наприкінці відвідин. Мешканці Піднебесної ніколи не розгортають подарунків у присутності того, хто їх приніс. Зрештою, це дуже зручно! Якщо подарунок не сподобається – не доведеться вдавати, наче це не так. Перш ніж прийняти дарунок, китайці довго відмовляються, і приймають його лише після тривалих «віднікувань». По-іншому не можна! Доречним буде також дарунок у відповідь.

ЧОРНО-БІЛЕ МІ-МІ-МІ

118

Велика біла голова й обведені чорним очі, вираз «обличчя» дещо загадковий. Це гігантська панда, відома багатьом тварина, яка на волі живе лише в Китаї. Панди надзвичайно милі, це скаже кожен, хто бодай раз у житті бачив цього симпатичного ведмедя. Усі їх люблять. Але чому? Подейкують, що вони нагадують людських дитинчат – їхні голови дуже великі порівняно з рештою тіла, а очі здаються величезними завдяки чорним плямам довкола них. І це ще не все. Панди їдять сидячи й підносять їжу до рота лапами не менш вишукано, ніж люди.

Мешканці Центральної держави обожнюють панд і вважають їх національним скарбом. Вони звуть їх **сьонмао**, що можна перекласти як «**ведмедик-котик**». Лагідна вдача цих чорно-білих тварин слугує китайцям найкращим прикладом гармонії **інь** та **ян** (див. с. 98). Тож коли треба було вигадати символ Олімпіади в Пекіні – у Китаї довго не замислювалися. У 2008 році ведмідь на ім'я Цзин-Цзин приносив щастя китайським штангістам, дзюдоїстам та борцям.

Панди живуть у лісах високо в горах. Найдужче любляють **бамбукові зарослі**. Ці тварини трішки незграбні й зворушливо ліниві. Рухаються надзвичайно повільно, щоб не витратити енергії. Більшість часу панди проводять у пошуках їжі – це займає в них аж 16 годин на добу. Хоч вони й споріднені з хижими ведмедями, та все ж найохочіше споживають рослинну їжу. Але позаяк їхній організм краще пристосований до споживання м'яса, перетравлюють вони лише невелику частину з'їденого. До того ж, панди випорожнюються кількадесят разів на день! Через це мусять їсти дуже багато. Найулюбленіші ласощі панд – молоді бамбукові пагони. Одна панда може з'їсти їх навіть 30 кг упродовж дня. Знайшовши бамбукові зарослі, панда зриває пагони доти, доки не скрутить з них щось на зразок товстої сигари. Завдання панді полегшує додатковий палець на передній лапі. Завдяки цьому несправжньому великому пальцю ведмежа лапа діє так само вміло, як людська рука. А коли «сигара» готова – ведмідь просто з апетитом нею ласує.

У світі живе **трохи більше, ніж тисяча панд.**

Їм уже не загрожує вимирання, проте їх досі дуже мало. Щоб зберегти вид, китайці створили багато заповідників. Більшість із них знаходиться в провінції Сичуань. Найбільшим є заповідник Волон. Та щоб побачити панд – не обов'язково їхати до Китаю.

У дослідницькому центрі Ченду розміщено 28 камер, які відстежують кожен рух тварин, що там мешкають.

Усе можна подивитися в інтернеті. Зазирніть на ipanda.com!

122

123

Вагітність мами-панди триває щонайменше три місяці, але трапляється, що маля проводить у животі мами навіть пів року. Ведмежата народжуються рожевими й голенькими, без жодної шерстинки. До того ж, вони зовсім сліпі. Важать, як велике яблуко, а довжина тільця сягає 15 см. Перш ніж через два роки вони розлучаться з мамою, їм доведеться стати більшими у 900 разів! Спочатку вони п'ють мамине молоко (до 14 разів на добу!), а через пів року починають куштувати бамбукові пагони.

ПЕКІН, ПЕКІНЦІ Й ПЕКІНЕСИ

124

Столиця Піднебесної – місто Пекін. Це величезне місто, повне сучасних будівель і широких вулиць, заповнених тисячами автомобілів і безліччю велосипедистів. Воно в сім з половиною разів більше за Київ, і здається безмежним! А за кільцевими дорогами (яких уже п'ять) виникають нові й нові мікрорайони. Центральне місце на карті Пекіна впродовж століть займає **площа Тяньаньмень**, тобто площа Небесного Спокою. Це найбільша площа на світі, яка вміщає аж мільйон осіб. Відразу за нею знаходиться **Заборонене місто** (див. с. 130). Сьогодні важко повірити, що ще сто років тому відразу за мурами Забороненого міста мандрували каравани з верблюдами й простягалася пустеля.

Столиця Китаю, **Пекін**, дослівно перекладається як Північна Столиця, бо місто лежить на півночі країни. Цю назву місту надав імператор Юнле, який у XV столітті вирішив зробити його своєю резиденцією. Раніше головний центр Китаю був розташований на півдні Нанкіна, тобто Південної столиці. Наступні володарі іноді теж переносили столицю до іншого міста. Часто лише для того, аби підкреслити, що влада змінилася. Упродовж століть столицею Піднебесної, крім Пекіна й Нанкіна, були, наприклад: Сіань, Ханчжоу, Кайфен.

125

У Пекіні надзвичайно багато чудових пам'яток архітектури, чимало з яких побудовані на замовлення імператора чи його оточення. Заборонене місто, Літній палац, Храм Неба, Храм Конфуція... Поруч із ними стоять суперсучасні будинки ХХІ століття, як-от Національний театр, який нагадує велетенську літаючу тарілку, що, сріблясто виблискуючи, здійснюється над водою. А ще численні парки та музеї. У китайській столиці справді є на що подивитися! Приємно ненадовго загубитися крізь хутунів (див. с. 138) чи погуляти біля озер Бейхай та Хоухай. Улітку мешканці Пекіна плавають тут човнами чи відпочивають у навколишніх парках, гуляючи, граючи в карти, вправляючись у тай чі. Літні китайці за допомогою величезних пензлів, які вмочають у воду, малюють на тротуарах ієрогліфи, вдосконалюючи каліграфію. Іще хтось запускає китайські йо-йо. Узимку озеро Хоухай укривається грубим шаром криги, і батьки приходять покататися там з дітьми на ковзанах та різноманітних чудернацьких санчатах. Можна взяти напрокат санчата-велосипед, тобто велосипед на полозках, або санчата-лижі, якими керують за допомогою лижних палиць.

В осінні й зимові безвітряні дні Пекін іноді занурюється в густу імлу. Але це не туман, а смог, тобто отруйний пил, що зависає в повітрі. Смог утворюється з вихлопних газів і диму з коминів. Пекінський смог може бути таким густим, що дихати справді важко. Пекінці намагаються захиститися від нього, хто як уміє. Хтось споживає страви, які згідно із традиційною китайською медициною, очищують легені, наприклад, салат із чорних грибів, (див. с. 216). Інші встановлюють удома очищувачі повітря, а виходячи, надягають антисмогові маски. Проте пекінцям притаманне почуття гумору, і вони створили щось на зразок антисмогової моди. Дівчата охоче носять маски із Хелло Кітті, барвисті, з кумедними написами, геометричними орнаментами або квітчасті, а хлопці – чорні або із... черепами.

128

Із Пекіна походять також невеличкі песики, відомі всім як пекінеси. Це одна з найдавніших порід собак. За легендою, вони з'явилися від кохання лева до мавпи, тож мають риси обох батьків. Раніше вважали, що пекінеси здатні відчувати наближення демонів, і у випадку небезпеки перетворюються на лева, щоб захистити господаря. Не дивно, що це були улюблені песики китайських імператорів! Їх також розводили для храмів, і впродовж століть пекінеси належали виключно мешканцям Забороненого міста.

129

ЗАБОРОНЕНЕ МІСТО

130

Де знаходиться центр Центральної держави? У давнину вірили, що там, де перебуває імператор – найважливіша особа в країні, людина, довкола волі якої гуртується народ.

Століттями китайські імператори мешкали в Забороненому місті. Його будівництво розпочалося 1406 року, а через 14 років у ньому оселився перший володар, імператор Юнле. Чому воно «заборонене»? Бо звичайні люди не можуть до нього заходити. Це змінилося тільки в XX столітті, коли Заборонене місто перетворилося на відкритий для всіх музей. Чому «місто»? Бо воно складається майже з тисячі будівель. Найважливіші мають таємничі назви: Павільйон Найвищої Гармонії, Палац Небесної Чистоти, Павільйон Формування Характеру, Палац Спокійного Довголіття...

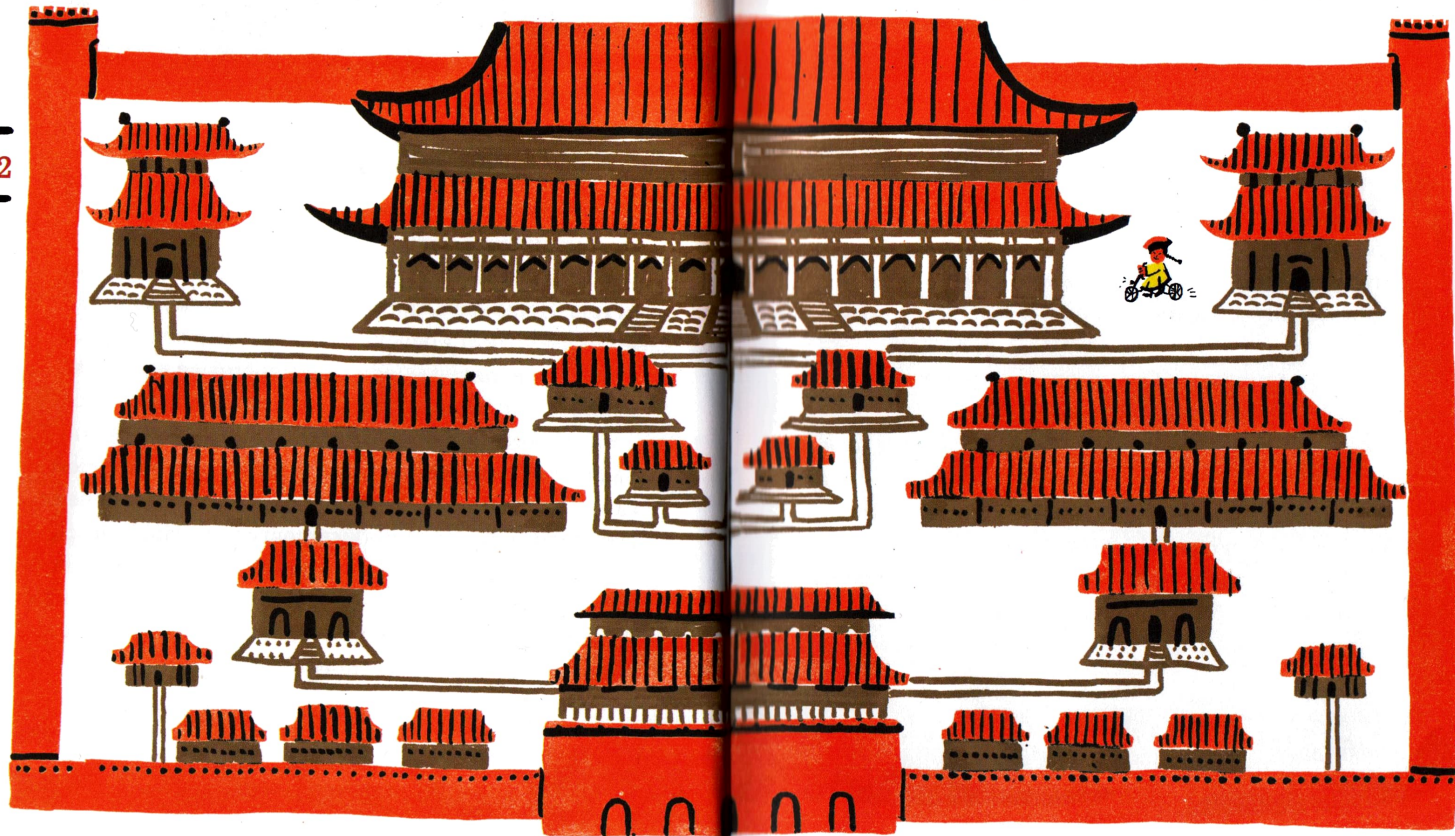
131

Заборонене місто – найбільший у світі комплекс палаців. Там простягаються площі, на яких імператори проводили паради військ, павільйони, у яких вони мешкали, і сади, у яких відпочивали. Усе це розташоване на площі близько 720 тисяч квадратних метрів. Подумайте, майже тисяча будинків, понад **9 тисяч кімнат**. Якби вам заманулося в кожній з них провести день – вам би знадобилося для цього майже 25 років!

Звичайно, імператор не мешкав у Забороненому місті сам. У нього було багато обов'язків, та й нудьгувати не доводилося. Імператора обслуговували кухарі, лікарі, астрологи, мандарини (це не солодкі фрукти, про них мова на с. 134), придворні дами й багато-багато інших. Адже хтось мусив виконувати імператорські накази, дбати про володаря, ну, і прибирати в палаці.

Загалом у Забороненому місті жили аж 24 імператори. Останній з-поміж них, Пуї, став володарем Піднебесної в 1908 році, коли був дворічним малюком. Та керувати державою йому довелося недовго. У 1911 році вибухнула революція, а через рік імператорська влада закінчилася в Китаї назавжди. Попри це, шестилітньому Пуї дозволили ще впродовж десяти років жити в Забороненому місті.

Подейкують, що він годинами їздив на велосипеді (був одним з перших китайців, які його мали). Згодом імператора намагалися повернути на трон, але потім скинули й визнали ворогом народу. Пуї довго тинявся світом, але зрештою повернувся до Пекіна. Мало хто знав, що скромний садівник і архіваріус, який у Забороненому місті впорядковував документи колишніх володарів – це останній імператор Китаю.

МАНДАРИНИ ТА МАНДАРИНКИ

134

Китайці дуже шанують розумних людей. Іще в давнину вони вважали, що розумна людина добре керуватиме державою. У той час, коли в Європі найбільше цінували лицарів, а в Японії – самураїв, у Китаї вирішальний голос у державних справах мали мандарини, тобто освічені чиновники.

Стати мандарином міг будь-хто, проте це було нелегко! Перепоною на шляху до кар'єри міг виявитися складний іспит з літератури й каліграфії, а також знання церемоній та обрядів. Кандидати мали написати довгий текст на задану тему, іноді навіть скласти вірша. То й не дивно, що мандаринами часто ставали художники й поети, які, на жаль, не завжди надавалися для роботи в канцеляріях. Підготовка тривала роки.

Охочі починали готуватися до іспитів ще в трирічному віці. Іспит був неймовірно виснажливим і тривав цілих три дні. Його складали за зачиненими дверима маленьких кімнаток (їх можна побачити, наприклад, в Імператорській академії при Храмі Конфуція в Пекіні). Завдяки цьому екзаменатори були впевнені, що ніхто нікому не підказує. Позаяк з кімнатки не можна було вийти й на хвилину, крім туші та пензликів для каліграфії, кожен мав принести із собою їжу, постіль і... нічного горщика.

135

Мандарини управляли всіма частинами країни від імені імператора. Це було нелегко, бо, як ви пам'ятаєте, у Китаї говорили різними мовами та діалектами (див. с. 22), і чиновники з різних регіонів часто не могли порозумітися. Отож усі були дуже задоволеними, коли хтось зрештою вигадав, що зробити, аби вони могли нормально спілкуватися. Було вирішено, що слід один діалект прийняти за обов'язкову мову в усіх установах. Так і вчинили. Цей діалект нині часом називають мандаринською мовою. Вона швидко стала в Китаї універсальною мовою освічених людей, як латина в середньовічній Європі.

А мандаринки? Це аж ніяк не освічені дівчатка, бо в давнину дівчата вчитися не могли. Що взагалі спільного у цих соковитих фруктів з дивними китайськими чиновниками? На це немає однозначної відповіді. Мандаринки ростуть у Китаї, але не лише там. Китайці вважають їх символом щедрості й удачі. Вони кажуть, що ці фрукти скидаються на маленькі сонця, і часто кладуть їх на священних вівтарях як жертву для богів. Мініатюрні мандаринові деревця часто слугують за новорічні декорації під час Свята Весни (див. с. 40). Їх дарують кожному, кому бажають добра.

Та дехто вважає, що мандаринки були улюбленими фруктами мандаринів. Може, звідси й узялася їхня назва? Хтозна...

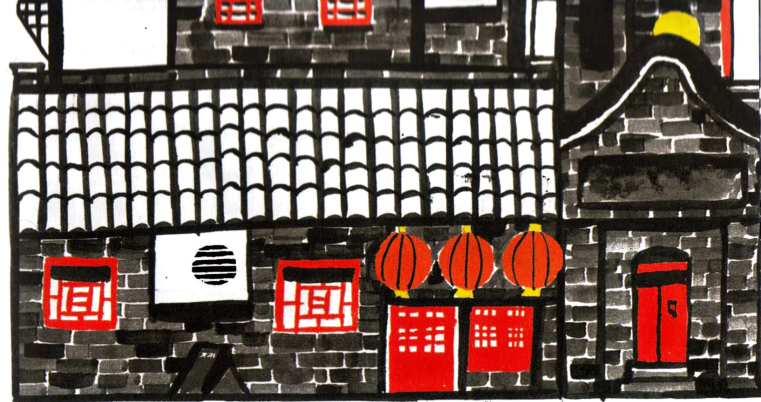

ХУТУНИ

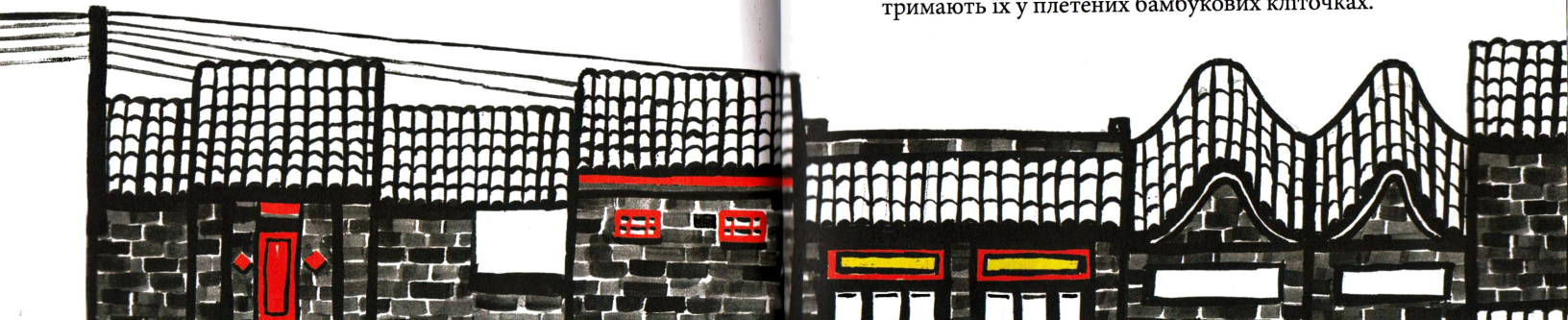
138

Центр Пекіна помережаний плетивом вуличок, уздовж яких давно вибудували одноповерхові будиночки, котрі щільно прилягають один до одного. Це хутуни. Вулички часто такі вузькі, що там майже неможливо пересуватися прибрати бічні дзеркала! Таксисти неохоче їдуть у ці райони, бо якщо хтось заблокує проїзд, можна застрягнути на багато годин. Тож хутунами краще пересуватися пішки, велосипедом або на велотаксі, тобто рикшею (див. с. 198).

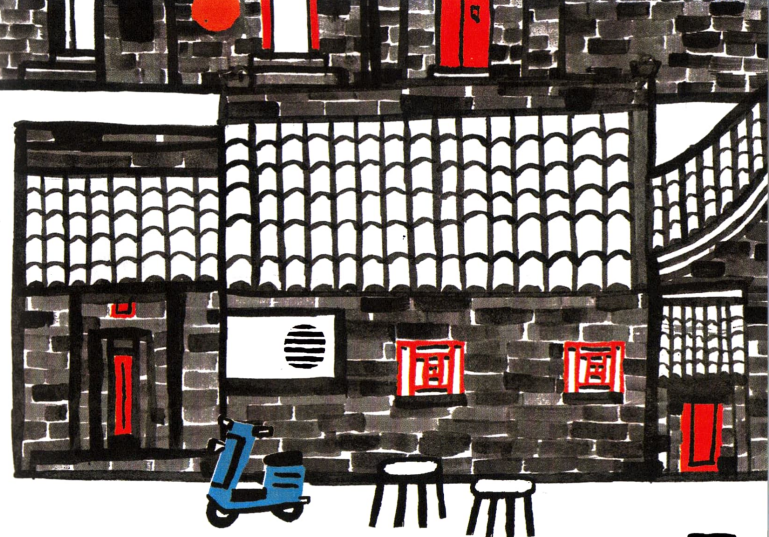
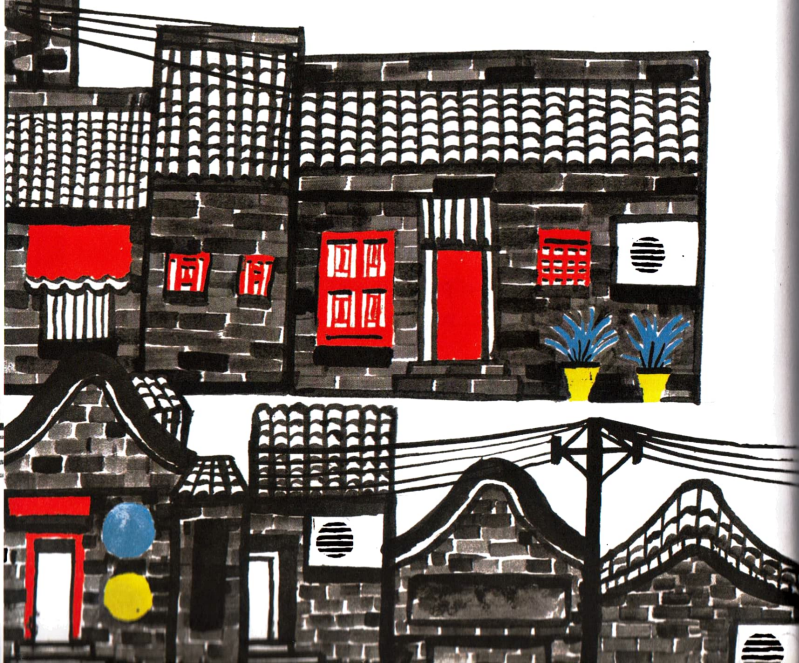
139

У хутунах життя часто точиться на вулиці: вечорами люди виходять з дому, щоб пограти в карти чи маджонг (див. с. 176), або потеревенити із сусідами (іноді вже в піжамах!). Можна побачити, як хтось іде купатися чи пере білизну, бо в більшості будинків немає каналізації, тож доводиться користуватися громадським душем і туалетом. Проте є люди, які воліють жити тут, ніж у хмарочосі. У хутунах усі одне одного знають, і все під рукою: пекарня, крамниця, велосипедний майстер, перукар. Це скидається на маленьке містечко. Улітку тут сюрчать цикади. Китайці обожнюють, як співають ці комахи, тому тримають їх у плетених бамбукових кліточках.

Житло в хутонах не надто зручне – маленьке, тісне, іноді без вікон. Проте можна знайти й таке, у якому радо жив би кожен. Червоні ворота охороняють леви, за ними кам'яний екран захищає від злих духів вхід на подвір'я, яке водночас слугує внутрішнім садом, довкола якого розташовані будинки. Їх називають **сихеюань**. Найцікавіші квартали мають по кілька оточених павільйонами подвір'їв, розташованих одне за одним. За таким зразком збудоване й Заборонене місто (див. с. 130).

У кварталах хутунів панує неповторна атмосфера. Мабуть, через це вони приваблюють численних туристів. Тут можна погуляти, зайти до чайної чи ресторану, побачити кулінарний майстер-клас. Можна купити китайські сувеніри: чайні чашечки, віяла, паперові парасольки чи традиційні черевики із солом'яною підшвою (ще й поторгуватися не гріх!). Найвідоміша вулиця в цій частині міста – це **Нанлуогусян**. Місцеві часто називають її «море голів». І мають рацію, адже там завжди страшенна тиснява! Та досить звернути в бічну вуличку й пройти кільканадцять кроків, щоб відчуті чарівливість стародавнього Пекіна. Серед нескінченних рядів сірих будинків лунають вигуки мандрівних торговців, сюрчання цикад і дзеленчання велосипедних дзвоників.

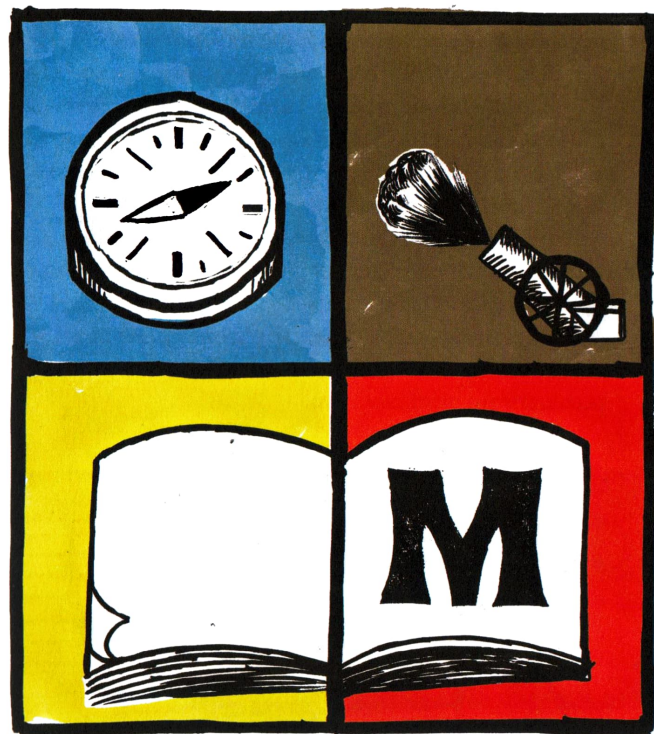

ЧОТИРИ СЛАВЕТНІ ВИНАХОДИ

142

Важко собі уявити морські мандрівки без компаса (бо як зорієнтуватися, у який бік пливати, коли навколо – тільки вода?).

Без пороху світ, можливо, був би дещо кращим, але ми б не мали феєрверків і петард. Без паперу й друкування не було б книжки, яку ви саме читаете. Та переважно рідко хто пам'ятає, що всі ці винаходи – компас, порох, друкування й папір – походять з Китаю.

143

Компас китайці винайшли приблизно в II столітті до нашої ери. Спочатку він слугував їм для... ворожіння. За допомогою компасів древні мешканці Піднебесної передбачали майбутнє – перевіряли, що може статися в місцях, які обрали для будівництва житла. Такі передбачення називаються геомантиєю, а їхня китайська версія – це **феншуй**.

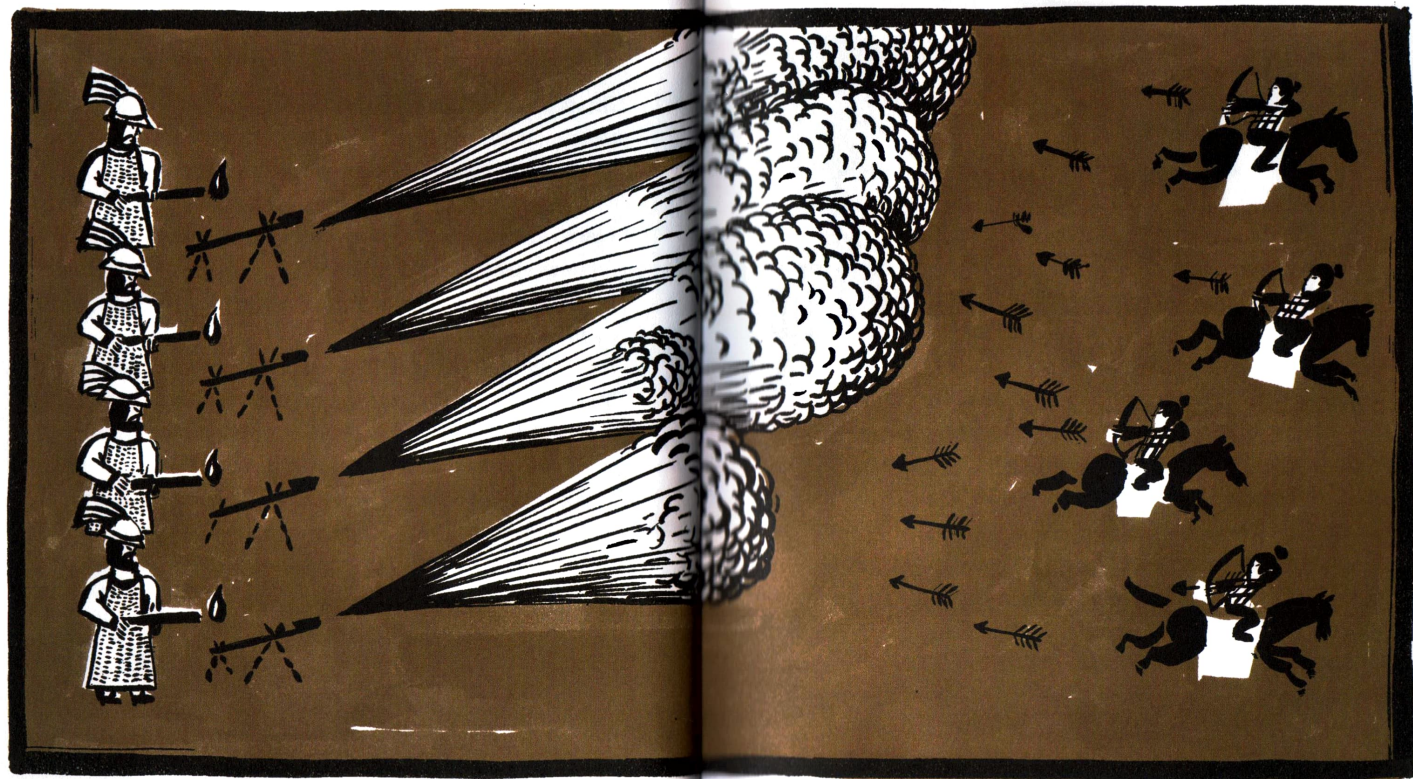
Перші компаси називали покажчиками півдня. Мабуть, кожен, хто бодай раз бачив тогочасний компас, вирішив би, що він виглядає смішно, бо прилад мав форму ложки, яка лежить на тарілці. Ложку виготовляли з магнетиту (тобто каменя з магнітними властивостями). На тарелях були розташовані різні символи.

Ложку запускали в рух, а коли вона зупинялася, держак вказував на південь. Ворожбит спостерігав за її рухом, пояснював символи й інтерпретував їх.

Наступні компаси теж виглядали досить кумедно. То були стрілки, занурені в посудинах із водою. Спершу стрілки мали форму рибини, згодом вони набули сучасного вигляду.

Уже в XI столітті китайці використовували компас для визначення напрямку під час морських мандрівок. У Європі та арабському світі такі прилади з'явилися тільки в XIII столітті. Як гадаєте, чому їхні стрілки мали форму рибини?

Порох

Порох винайшли в IX столітті нашої ери, схоже, що це сталося випадково. Китайські алхіміки начебто намагалися створити еліксир безсмертя й зрозуміли, що підпалена суміш сірки, вугілля й селітри миттю вибухає. Спершу це нікого не зацікавило. Та все змінилося, коли Китай почав вести безперервні війни.

Для пороху вигадали чимало застосувань. Його почали використовувати для виробництва вибухових стріл, а ще – бомб і гарматних ядер. Невдовзі стало зрозумілим, що вогнепальна зброя є набагато ефективнішою, ніж кинджали й мечі.

Папір

Китайські хроніки стверджують, що папір винайшов такий собі китайський сановник на ім'я Цай Лунь. Сталося це у 105 році нашої ери. Цай Лунь довго експериментував з корою дерев, листям шовковиці, волокнами різних рослин, шовком та рибальськими сітями. Зрештою він отримав масу, яка піддавалася формуванню, і розробив спосіб її сушіння й пресування. Імператор оцінив його зусилля й оголосив, що Цай Лунь є винахідником паперу.

Традиційний китайський папір – легкий, тонкий, прозорий і дуже цупкий. Його використовують для каліграфії й малювання, а також виготовлення ліхтариків, зміїв (див. с. 188) та парасольок.

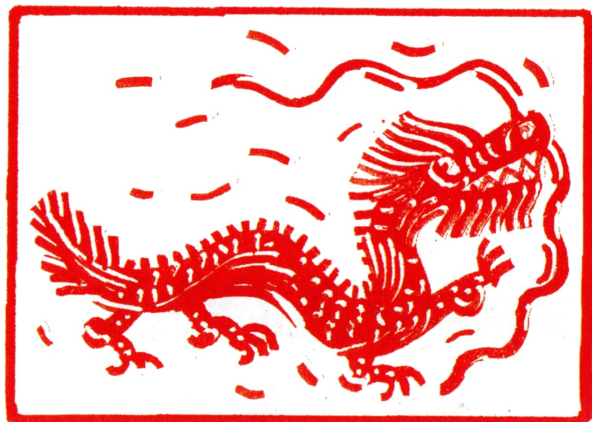

Упродовж сотень років папір використовували тільки в Китаї. Лише у VIII столітті його почали виробляти араби, вивчивши процес від китайських майстрів, яких захопили в полон. Згодом, завдяки майстерням, відкритим арабами в Іспанії та Італії, папір поширився в Європі.

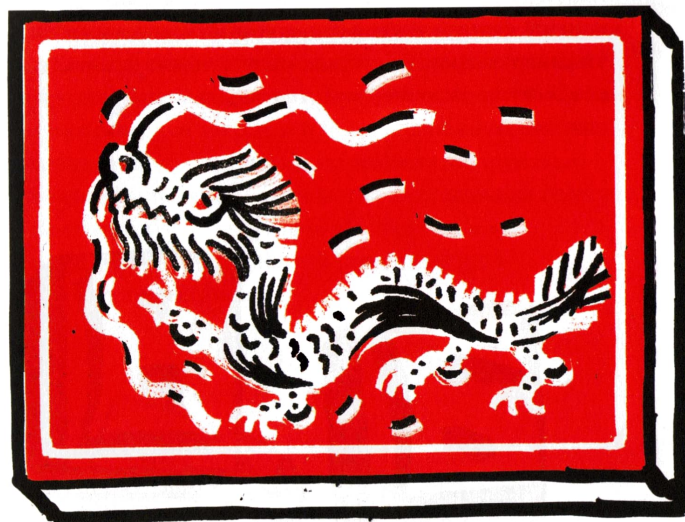
А китайці? Вони швидко почали використовувати папір не лише для записування важливої інформації, а ще й для загортання подарунків. Розробили й інші ідеї: налагодили виробництво туалетного паперу, чайних пакетиків і згодом – паперових грошей (див. с. 154).

У китайських храмах і палацах можна побачити величезні таблиці, помережані викарбуваними на камені написами. Так у стародавньому Китаї повідомляли про імператорські накази й зберігали важливу інформацію. Якщо імператорський наказ слід було переслати в якесь місце – робили відбиток. До таблиці прикладали змочений водою папір і поступово легенько притискали його мішечком із тканини, просякнутим чорнилом. Чорнило забарвлювало тільки ті місця, під якими таблиця була гладенькою, а викарбувані літери залишалися білими.

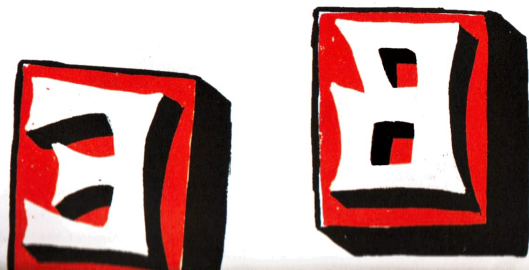
За таким самим принципом працює **печатка**, от тільки знаки на ній опуклі, а на відбитку – забарвлені. Печатки в Піднебесній використовують уже дві тисячі років. Вони слугують для підтвердження автентичності документів. Кожен мандарин (див. с. 134) мав печатку з назвою своєї канцелярії. Він повинен був берегти її як зіницю ока, бо втративши печатку, мандарин позбувся б права видавати рішення, честі та, імовірно, посади! Як і в давнину, у Китаї досі вважають, що документи без червоної печатки є недійсними, а щоб здобути всі потрібні печатки, часто доводиться неабияк набігатися!

МАН
ЧЖУ

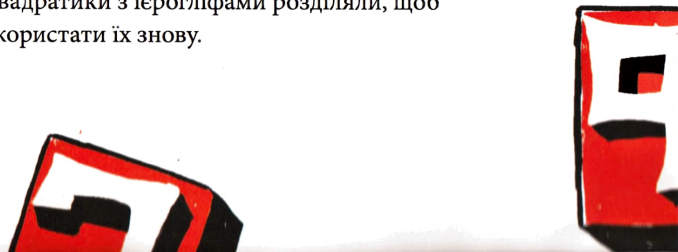
152

Китайські печатки виготовляють з дерева або каменю. Вони можуть бути круглими, овальними чи квадратними. У багатьох місцях можна замовити особисту печатку, яку майстер виготовить дуже швидко.

153

Від печаток до **набірних друкарських шрифтів** шлях виявився коротким. Перші з'явилися в Китаї ще в XI столітті. То були глиняні квадратики з різними ієрогліфами. У металевих шухлядках з перегородками з них складали тексти, а тоді заливали воском. Саме через ці шухлядки китайські книжки, надруковані традиційним способом, мають рамку довкола тексту. Коли відбитки були готові, віск розтоплювали, а квадратики з ієрогліфами розділяли, щоб використати їх знову.

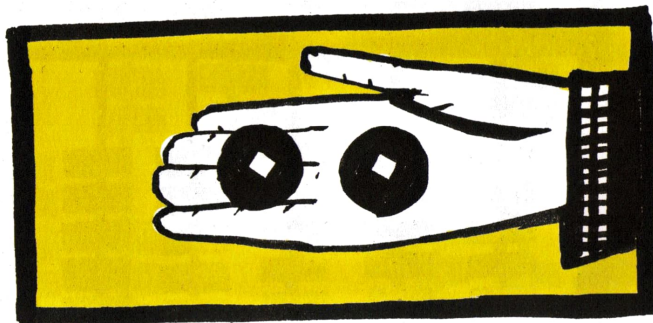

ТА КІЛЬКА ІНШИХ...

154

Гроші

Паперовими грошми китайці почали користуватися ще в XI столітті. Лише через 800 років банкноти поширилися в Європі. Проте Китай був також однією з перших країн, де розплачувалися й монетами. Спершу металеві гроші мали вигляд лопаток, згодом почали нагадувати ножі з округлою ручкою-голівкою та квадратним отвором посередині. Завдяки цим ручкам монети можна було нанизувати на ремінець і таким чином зберігати чи перевозити. Під час своїх не завжди безпечних мандрівок Великим шовковим шляхом (див. с. 193) купці носили гроші як кольє чи браслети. Із часом від «ножів» залишилися самі голівки. Нині предмети у формі старовинних китайських монет використовують як прикрасу і як амулет для привернення багатства. Може, саме тому величезна будівля одного з банків у Шеньяні нагадує таку монету?

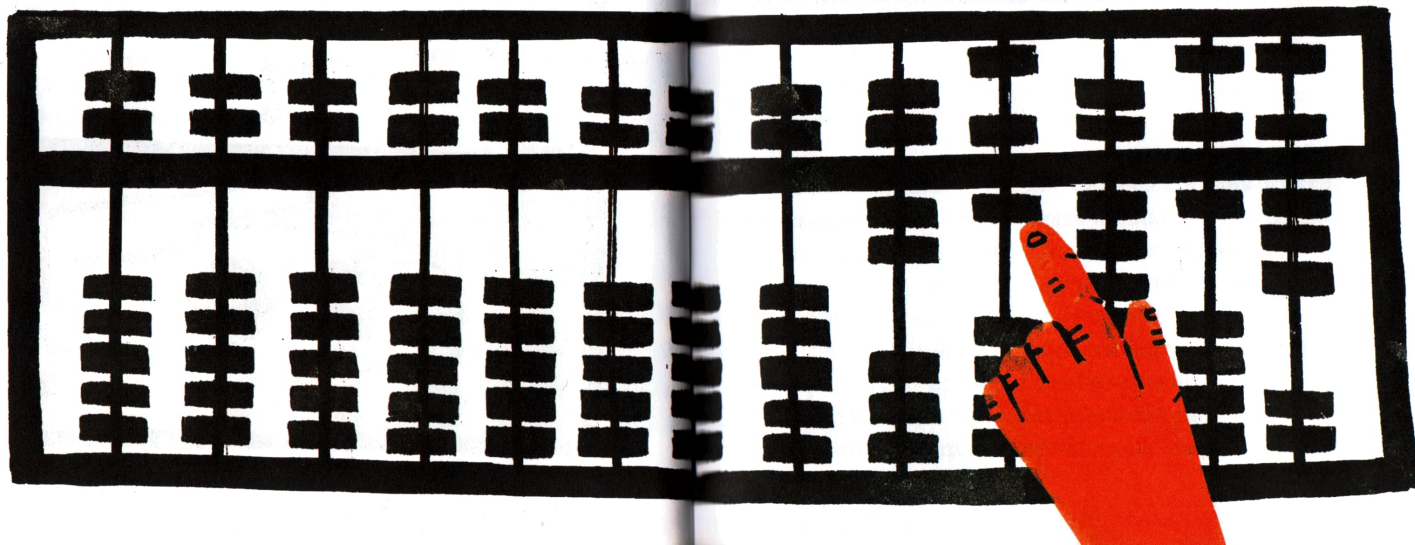

Китайська рахівниця – один із найдавніших на світі приладів для лічби, яким користуються й нині. Її докладно описували ще в 190 році нашої ери! Від звичних нам рахівниць китайська дещо відрізняється. Передусім її поділено на дві частини. На кожному дротикі – сім кульок: дві над поділкою і п'ять під нею. Рахують тільки кульки, присутні до поділки.

Увага! Кожна кулька на першому дротикі в нижній частині рахівниці означає 1. Окрема кулька на другому дротикі – це 10, на третьому – 100, на четвертому – 1000 і так далі. У верхній частині рахівниці кожна кулька на першому дротикі означає 5, на другому – 50, на третьому – 500. Наприклад, дві кульки з першого

дротика у верхній частині рахівниці дають 10; якщо ми обчислюємо щось складніше, їх можна замінити на окрему кульку із другого дротика в нижній частині рахівниці. Іноді доводиться трохи поморочитися. Наприклад, як позначити 7? Присуваємо до поділки одну кульку з верхньої частини першого дротика (5) та дві кульки з нижньої частини (1+1) – готово!

На такий рахівниці можна не лише додавати та віднімати, а ще множити й ділити, і навіть обчислювати корінь квадратний! Хтось сказав, що китайська рахівниця – це безпомилковий міні-калькулятор. Крім того, він не потребує джерела енергії й не вимагає жодного ремонту.

158

Порцеляна

Запитайте англійців, і вони вам точно скажуть: чай слід пити виключно із чайних чашок! Звичайно, порцелянових! Англійською порцеляну часто звуть так само, як і Піднебесну – **china**.

Авжеж, порцеляну теж винайшли китайці! Ще в VII столітті вони вже виготовляли з неї посуд. Порцеляна утворюється із суміші спеціальної глини та мінералів, яку випалюють за дуже високої температури.

159

Перші порцелянові посудини були білими, а стінки мали такі тоненькі, що крізь них було видно воду всередині. Їх швидко почали використовувати для чаювання. Китайці тримали в таємниці секрет виготовлення порцеляни аж до XVIII століття. Тому вона була дуже дорогою. Її навіть називали білим золотом! Кожна епоха мала свої візерунки, форми й кольори, та найвідоміший посуд, який найчастіше асоціюють із Китаєм, – білі філіжанки з ніжним синім малюнком.

ШАНХАЙ, АБО НАД МОРЕМ

—
160
—

Хмарочоси й тисячолітні буддйські храми. Серпантин багаторівневих вулиць і старі завулки з величними платанами, які влітку дарують приемну прохолоду. Набережна **Бунд** і квартали однакових будинків за кам'яними ворітьми, тобто *шікумень*. Це – Шанхай, одне з найбільших міст світу та найсучасніше в Китаї.

Шанхай розташований біля гирла річки Янцзи, а його назва перекладається як «над морем». Багато століть тому тут було невеличке рибальське селище. Згодом воно поступово розрослося, а нині там мешкає понад 24 мільйони людей! Уявіть місто, в якому живе понад половина всіх мешканців України! Шанхай – це величезний торговий центр та один з найбільших портів на світі. Саме тут знаходиться китайська біржа й найвищий будинок у країні (та один з найвищих на світі!) – Шанхайська башта, заввишки 642 метри.

—
161
—

Центром Шанхаю, ділячи його навпіл, протікає річка Хуанпу. Нею плавають прогулянкові кораблі та вантажні баржі, які прямують до порту. Вечірній рейс Хуанпу – це одна з головних місцевих розваг поруч з неодмінною фотографією на тлі хмарочосів у прирічковому районі Пудун.

З аеропорту Пудун можна доїхати до центру потягом на... магнітній подушці. Це найдовша на світі лінія такого типу, її довжина аж 30 кілометрів. Потяги, що курсують нею, здійснюються над землею завдяки дії потужних магнітів. Вони можуть розвинути швидкість до 430 кілометрів за годину, а 30-кілометрову відстань подолають за 7 хвилин.

Найкраще місце для милування Пудуном – Бунд, набережна річки Хуанпу, уздовж якої стоять вишукані будинки в стилі тих, що їх можна побачити у великих європейських містах. Наприкінці XIX та на початку XX століття Шанхай був великою метрополією, яка приваблювала закордонних купців, підприємців та банкірів. Разом з ними до Китаю потрапили сучасні банки, електрика, велосипеди (див. с. 198), автомобілі і, звісно, архітектурні стилі.

Щовечора на Бунді збираються натовпи, щоб прогулюватися й милуватися прекрасними краєвидами по той бік річки – хмарочоси, які міняються сотнями кольорів, неонові реклами, що спалахують і гаснуть на найсучасніших будинках світу. Пудун скидається тоді на найжачений хмарочосами

космічний острів.

Височенна телевежа кожні кілька хвилин сяє іншим кольором, тому одні стверджують, що вона червона, інші – що зелена, а ще хтось – що вона фіолетова.

Відвідини Шанхаю – це символічна мандрівка по всьому Китаю. Вулиці, що простягаються з півдня на північ, мають назви китайських міст, а ті, що проводять зі сходу на захід – назви китайських провінцій. Найвідомішою з-поміж них вважається Нанкінська вулиця із численними крамницями й натовпами туристів.

ТЕРАКОТОВА АРМІЯ

166

У 1974 році під час буріння колодязя в одному селі неподалік міста Сіань копачі зробили дивовижне відкриття. Із землі вони дістали глиняну голову, тоді глиняні руки, тулуб, ноги...

Вражені й схвильовані, вони повідомили про знахідку археологів, і ті невдовзі почали розкопки. Що ж вони знайшли? Понад 8 тисяч глиняних воїнів у бойових шерегах, захованих у трьох підземних приміщеннях. Лучники, арбалетники, піхотинці, вершники й коні, запряжені до дерев'яних колісниць – ціла армія, виготовлена із глини!

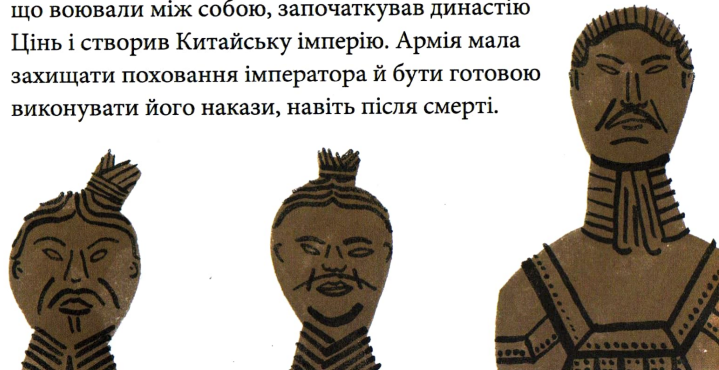
Частину цих фігур можна побачити в Музеї Теракотової армії, створеному на місці першої знахідки. Кожна фігура заввишки майже 2 метри, найбільші важать аж по 300 кілограмів. І жодна з них не повторюється!

Деякі фігури, коли їх відкопали, були кольоровими. Але ці кольори таємничим чином зникали, деякі навіть упродовж кількох годин. Після тривалих досліджень виявилось, що фігури перед фарбуванням покривали цінним лаком, виготовленим із соку рослини сумах, який за час перебування під землею втратив свої властивості й під дією світла та повітря розклався.

167

Кому й навіщо знадобилася глиняна армія? Її виготовили на замовлення Першого імператора, який 221 року до нашої ери об'єднав сім держав, що воювали між собою, започаткував династію Цінь і створив Китайську імперію. Армія мала захищати поховання імператора й бути готовою виконувати його накази, навіть після смерті.

Кажуть, що найбільшим прагненням Першого імператора було досягнення безсмертя. Тому він зажадав виготовити ліки, які гарантуватимуть йому вічне життя. Спантичені алхіміки не знали, що робити. Вони довго радилися й зрештою приготували для володаря пігулки, які містили найціннішу відому їм речовину – живе срібло. Нині ми знаємо, що то була отруйна ртуть. Пігулки безсмертя спричинилися до того, що Перший імператор поступово божеволів.

Як і решта володарів, щойно зійшовши на трон, він наказав вибудувати для себе усипальницю. Після смерті збирався звідти керувати Китаєм! Легенда каже, що склепіння усипальниці було інкрустоване перлинами, які блищали, мов зорі на небі. На бронзовій підлозі була мапа Китаю. Саркофаг (тобто багато оздоблену труну) оточували річки ртуті. У коридорах чайлися пастки й напнуті арбалети, аби ніхто не міг увійти досередини й порушити спокій імператора.

ВЕЛИКИЙ КИТАЙСЬКИЙ МУР

—
170
—

Великий мур – не лише великий, він ще й неабияк вражає! Звивається, ніби стрічка, крізь гори й долини північного Китаю, мов наїжачена колючками спина велетенського дракона. Як і справдешній дракон, мур навіть голову має: фортеця над затокою Бохай, де починається будівля, скидається на величезну голову, яку дракон занурює в море.

Стародавні китайські військові винайшли хитромудру сигналізаційну систему: по всій довжині Великого муру, кожні сто метрів стояли сигнальні вежі. Щойно вартовий на котрійсь із них зауважував щось підозріле, він розпалював вогнище. Вартові наступної вежі, побачивши дим, робили те саме. Таким чином звістка про загрозу швидко діставалася столиці.

Якої довжини Великий мур? Китайці звуть його **Чанчен**, тобто Довгий мур. Якщо спитати їх, що це значить, вони скажуть, що його довжина 10 тисяч лі, тобто китайських миль. Яка довжина китайської милі? Виявляється, що в різні епохи міри були різними. Іноді це складало трішки більше, ніж 300 метрів, іноді 600 із гаком. А ще Великий китайський мур – це єдина будівля на Землі, яку видно з космосу.

172

173

Звісно, це неправда, але кажуть також, що цеглою, використаною для будівництва муру, можна було оперезати нашу планету аж п'ять разів. У деяких місцях мур має висоту 16 метрів і ним вільно можуть проїхати четверо вершників, один біля одного – настільки він широкий! Велика стіна – це справжня перемога людини над природою, із цим погодиться кожен, хто її бачив, хоч би й на фотографіях.

Насправді Великий мур – це з'єднані між собою численні відрізки стіни й вежі. Вони будувалися впродовж багатьох століть. Наступні китайські володарі розбудовували його, використовуючи вже існуючі елементи. Найкраще збережена частина муру простягається на 8 850 кілометрів. А всі відрізки, збудовані в різний час і з'єднані піщаними укріпленнями, річками чи природними пагорбами, утворювали складний для подолання, майже неприступний кордон завдовжки 21 196 кілометрів.

Мур мав захищати Китай від нападів іззовні, проте ніколи не виконував цього завдання. Завжди знаходився який-небудь зрадник, що відчиняв ворота. Так чи сяк, але впродовж віків Великий мур давав мешканцям Піднебесної почуття безпеки й символізував їхню могутність.

Треба сказати, що китайці діяли з розмахом багато століть тому. Так залишилося й донині: вони планують, будують і втілюють у життя наймасштабніші, вражаючі проекти.

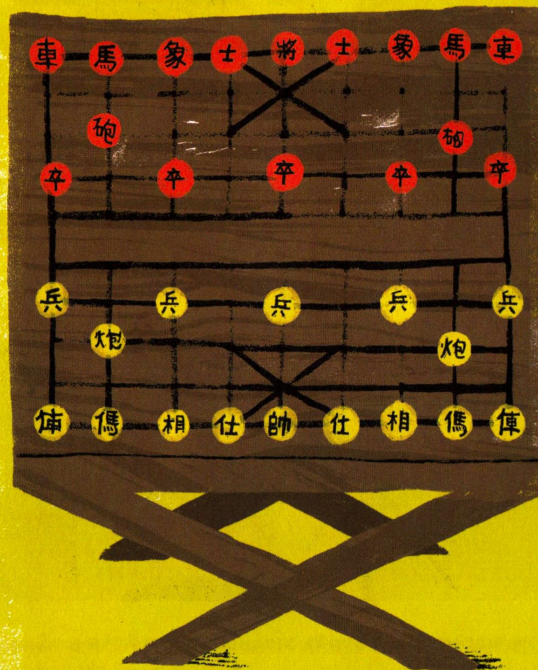
НЕ СЕРДЬСЯ, ДРУЖЕ!

176

Ви чули коли-небудь про таку гру? Це одна з найпростіших настільних ігор. Походить вона з Персії, і з Китаєм має небагато спільного. Але китайці дуже люблять проводити час із родиною та друзями, і радо грають у такі ігри. Найпопулярніші серед них – це **сянці**, тобто **китайські шахи**, **маджонг** та **го**. У парках та міських скверах часто можна побачити спеціальні столики, стільниці яких водночас слугують за поле для гри.

Поле для **сянці** легко відрізнити: посередині намальовані річка й два палаці. У палацах живуть генерали й міністри, які ведуть війну. Вони воюють за допомогою гармат, катапульт, коней, бойових колісниць та солдатів. І слонів, яким не можна долати річку! Звичайно, що всі ці слони й колісничі несправжні – їх символізують кружечки з відповідними ієрогліфами.

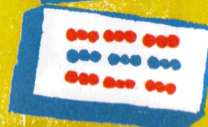
КИТАЙСЬКІ ШАХИ

177

МАДЖОНГ

Назва гри перекладається як «горобчик» і походить від звуків, які чути під час змішування кісточок, – вони нагадують цвірінькання горобця. Кісточки змішують на початку гри, перш ніж

Гру, відому в нас як **го**, китайці називають **вейкі**. Це одна з найдавніших китайських ігор. На перший погляд усе здається простим: поле в клітинку, камінці – це білі й чорні кружечки. Суперники по черзі розкладають їх на перетинах ліній поля. Мета гри – здобути якомога більшу територію й заблокувати противника. Його камені мають «перестати дихати». Здається, усе дуже просто, та насправді це зовсім не так!

Зате для гри в маджонг поля взагалі не треба, хоча в нього грають за зеленими столиками. Перед початком гри чотири особи спільно будують Великий мур (див. с. 170) зі спеціальних кісточок. На кісточках зображені монети, бамбук, вітри, дракони, пори року, квіти... Гра починається із розігрування вітрів – перший хід робить той, хто у грі стає східним вітром. Потому гравці поступово розбирають мур, щоб скласти комплект з якомога більшою кількістю балів, тобто «зробити маджонг». Усе, як у картах: треба, аби тобі пощастило, проте стратегія теж важлива! Дехто вважає, що програвши партію в маджонг, треба неодмінно переодягнутися, щоб припинити невезіння.

РАНКОВА ГІМНАСТИКА Й ВЕЧІРНІ ТАНЦІ

180

Уранці та надвечір китайські парки й площі заповнюються людьми, які хочуть приємно почати день або розслабитися після роботи. Як?

На початку дня найкраще зайнятися гімнастикою. Упродовж століть китайці розробили багато вправ, мета яких – зміцнити й вдосконалити **цї**, тобто життєву енергію (див. с. 102). Місця, де займаються **цїгун** і **тай цї**, легко впізнати. Витоптана земля під великим деревом? Так, це тут! Гімнастикою займаються всі – здорові й недужі, старі й молоді, часто у великих групах. Повторювання точних рухів допомагає зосередитися й забути про щоденні клопоти, до того ж, чудово впливає на стан здоров'я. Ці вправи – основа китайських бойових мистецтв (див. с. 185). Плавні рухи дещо нагадують таємничий танець або сповільнені кадри фільму.

Коли починає сутеніти, на площах і у скверах умикають музику. Там збираються айї, тобто китайські тітоньки, що мешкають неподалік, і перед сном люблять трохи потанцювати. Іноді вони збираються перед торговим центром, іноді біля входу до метро чи на паркінгу. Тітоньки кажуть, що це лише вечірні вправи, проте до них вони часто готуються так, наче це справжні спектаклі. Привозять на спеціальних візках музичні центри та різноманітний реквізит. Під час танцю жінки змінюють віяла, рукавички, накидають шарфи, шалі й хустини. Тож не дивно, що їх завжди оточує натовп глядачів! Трапляється, що хтось і собі забажає потанцювати з тітоньками. Якщо вони ввічливо всміхаються й демонструють чергові кроки й жести – можна спробувати. Адже йдеться про те, щоб вечорами ніхто не почувався самотнім.

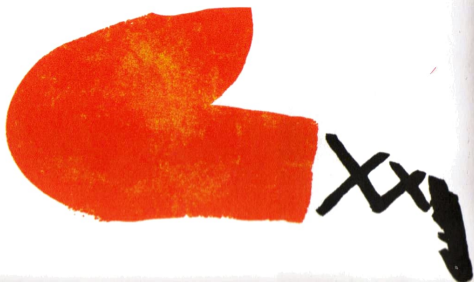

кунфу чи ушу?

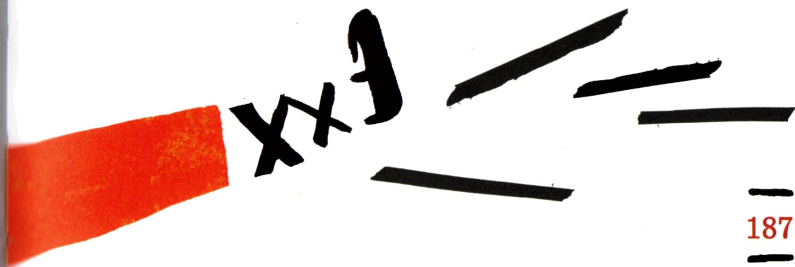
У Європі назва «кунфу» означає китайські бойові мистецтва. Проте це один з тих термінів, які поширилися за межами Центральної держави, але дорогою змінили значення. Китайці бойові мистецтва називають **ушу**. Кунфу означає для них здобуття майстерності в якійсь галузі, якої досягають завдяки тривалим тренуванням.

У Китаї відомі **кількасот різних стилів боротьби**. Їх можна було б вивчати на уроках фізкультури! Одні зосереджені на вправності тіла, інші – на техніках боротьби з використанням різних предметів, наприклад, палиць чи мечів. Та всі вони мають спільний початок. Перші вправи полягали на відтворенні поведінки тварин. Люди наслідували гнучкість і плавність рухів, точність, з якою ті нападали на свої жертви. Особливо надихали журавлі, мавпи, олені, ведмеді й тигри. Невдовзі китайці збагнули, що багаторазове відтворення певних рухів приносить і додаткову користь: навчає зосередженості, добре впливає на стан здоров'я, допомагає зміцнити тіло й зберегти його у формі до глибокої старості.

Китайські **бойові мистецтва** обросли легендами. Подейкують, що стародавні майстри кунфу вміли здійматися в повітря, проникати крізь стіни й завертати стрілу в польоті. Їхнє **цї** було таким потужним, що суперники відчували його на віддалі й навіть не намагалися до них наблизитися.

Найславетніше місце, пов'язане з кунфу, – **монастир Шаолінь**, який знаходиться високо в горах провінції Хенань. Кажуть, що на нього часто нападали вороги. Ченцям не залишалося нічого іншого, крім як подбати про власну фізичну форму й навчитися самооборони. Наполегливі вправи спричинилися до неймовірних результатів: ченці зробилися майже нечутливими до болю, холоду й спеки. Їхня слава призвела до того, що замість нападників, до Шаоліню почали прибувати учні.

БАБКИ Й ДРАКОНИ, АБО КИТАЙСЬКІ ЗМІЇ

188

Китайці винайшли повітряних зміїв дуже давно, хоч достеменно невідомо, коли саме. Може, це сталося тисячу, а може, дві тисячі років тому. Нині вони асоціюються хіба що із приємним дозвіллям, проте так було не завжди. Китайські солдати запускали **зміїв у вигляді драконів**, щоб налякати ворога. Летюча потвора

Першого повітряного змія привіз до Європи Марко Поло з міста Вейфан (провінція Шандунь). Нині у Вейфані знаходиться величезний музей, у якому можна побачити майже дві тисячі різних моделей. Щороку там відбувається міжнародний фестиваль повітряних зміїв.

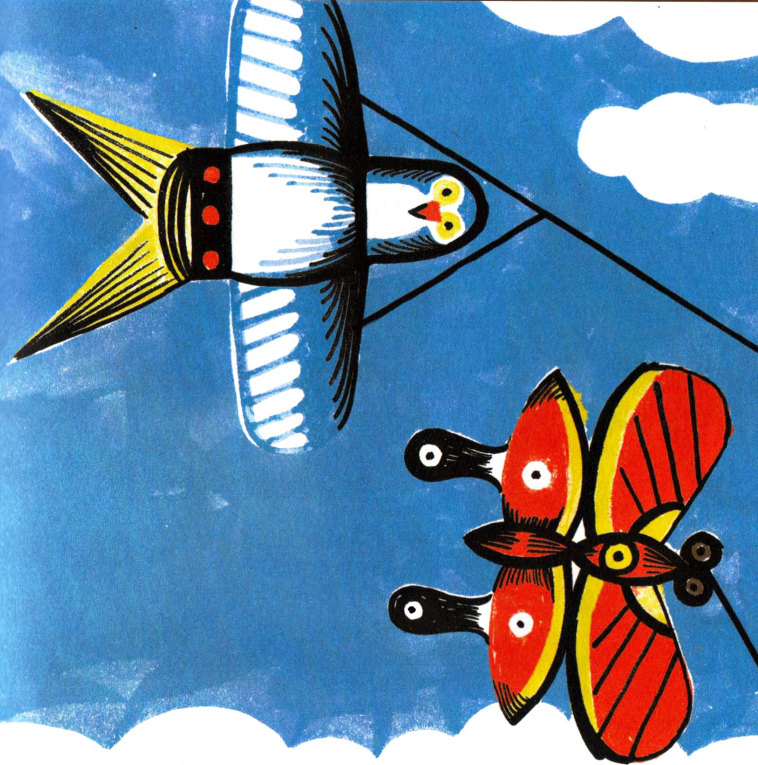
сіяла страх, а нажаханого противника було легко перемогти. У Центральній державі й нині виробляють повітряних зміїв із роззявленими пащеками й довгими хвостами, які складаються з багатьох частин. На щастя, уже не для того, аби когось налякати!

У Пекіні повітряних
змій запускають на
площі Тяньаньмень або
в парку біля Храму Неба.
Останнім часом модними
є такі, що світяться! Ці
миготливі змії виглядають
надзвичайно гарно
в темряві.

Перші змії були простими дерев'яними
конструкціями, обтягнутими шовком або папером,
і своїм виглядом нагадували птахів. Із часом рами
почали виготовляти з тоненьких бамбукових дощечок,
які легко було складати. Завдяки цьому змії набували
дедалі різноманітніших форм.

Китайські змії часто зображують тварин. Деякі
виглядають як **орли** чи **яструби**, що полюють, інші –
як **сови**, **чаплі**, **метелики** чи **бабки**. Одні жорсткі –
інші м'які. Перші можуть ширяти дуже високо,
другі прегарно наслідують плавні рухи літаючих
створінь. Найбільші можуть бути й півтора метри
завширшки й дійсно вражають, коли приземляються
чи здіймаються до неба. І всі вони неймовірно
прекрасні. Донині багато з них виготовляють уручну
за традиційними зразками, та виникають і зовсім нові
моделі. Єдине обмеження – це уява творця та принцип
симетрії. Змій мусить бути **ідеально симетричним**,
інакше він не злетить.

ВЕЛИКИЙ ШОВКОВИЙ ШЛЯХ

Китайці дуже практичні. Іноді кажуть, що це народ природжених купців – так вони **люблять торгуватися**. Крім того, китайці давно помітили, що постачаючи іншим те, чого вони потребують, можна непогано заробляти на життя. І найвигідніше продавати ексклюзивні товари. Наприклад... шовк!

Шовк – надзвичайний матеріал! Він слизький, гладенький і тендітний, а передусім – легкий і тонкий. Виготовлена з нього шаль легко поміститься складеною в долоні, сукенка – у невеличкій коробочці. Улітку шовк приємно холодить, узимку ніжно зігріває. До того ж він дуже витривалий. Шовкові тканини, виготовлені кілька століть тому, не блякнуть і мають чудовий вигляд!

привозили ще й порцеляну, залізо, лакові вироби та папір. Торгували також саджанцями рослин. У Європі величезним попитом користувалися китайські помаранчі, абрикоси, персики й ревінь, а ще – багато квітів, які й нині прикрашають наші сади, от хоч би й півонії, азалії та хризантеми. У протилежний бік, до Китаю, Великим шовковим шляхом мандрувало золото, яким європейці платили за товар, скло й раніше невідомі в Піднебесній овочі, як-от... морква. А ще – дивовижний європейський винахід – стільці!

Шовк почали виготовляти приблизно 6 тисяч років тому. За легендою, його винайшла дружина Жовтого імператора (див. с. 28), імператриця Лей Цзу. Якось чоловік попрохав, аби вона перевірила, чому хворіють його улюблені шовковичні дерева. Лей Цзу знайшла на листках шовковиці якісь таємничі кокони. Вона зібрала їх до бамбукового кошика й сіла біля столу, щоб докладно роздивитися знахідку. І тоді з одного вилетів метелик! Здивована імператриця впустила кокон до чашки із гарячим чаєм. Вона спробувала його виловити, та від тепла той розм'як. Коли Лей Цзу зрештою витягла кокон із чашки, то помітила, що його можна розгорнути. І отримала надзвичайно міцну блискучу нитку. Лей Цзу довго тягнула за неї – нитка виявилася такою довгою, що обплутала весь сад. Імператриця подумала, що із цих ниток можна виготовляти тканину. Тож винайшла ткацький верстат – і так на світі з'явився шовк.

Шовк був головним ексклюзивним товаром, яким торгували китайці. Тому найдавніший торгівельний шлях, що веде із Центральної держави до Європи, називали Великим шовковим шляхом. Він був завдовжки 12 тисяч кілометрів, ним користувалися понад 15 століть, доки не відкрили коротший – морем. Купці вирушали з міста Сіань і діставалися Середземного моря. Подорож часто тривала роками й була дуже небезпечною. Дорогою на мандрівників чигали небезпечні піщані бурі, повені та... розбійники, що розраховували на легку здобич. Проте, хоч на Великому шовковому шляху можна було загинути, китайські торговці постійно вирушали в дорогу.

ПОТЯГИ, РИКШІ ТА ВЕЛОСИПЕДИ

198

Як швидко дістатися з одного місця до іншого? Це важливе питання в такій величезній країні, як Китай. Щоб добратися з одного кінця Піднебесної на інший, раніше потрібно було витратити багато тижнів. Та й зараз це вимагає доволі багато часу!

Потягом? Раніше така подорож тривала дуже довго. Іноді доводилося їхати в тисняві, стоячи, або сидючи на незручних дерев'яних лавах у вагонах третього класу. Пасажири в дорозі знайомилися, розмовляли, сварилися, їли, спали, спльовували на брудну підлогу, курили... Нині китайці мають найсучаснішу на світі залізницю й користуються нею так само часто, як і літаками. Найшвидші китайські потяги розвивають швидкість до 350 кілометрів за годину. Поїздка з Пекіна до Шанхая триває лише 6 годин.

199

А що, як поїхати треба кудись недалеко? У великих китайських містах чудово розвинене метро, яким щодня користуються мільйони мешканців. Проте найпопулярнішим транспортом незмінно залишається «засіб, який їде сам», тобто... велосипед!

Китайці обожнюють велосипеди. За нещодавними підрахунками, власний велосипед має аж 430 мільйонів громадян Центральної держави. А ще вони полюбують моторолери, мотоцикли та електричні велосипеди. До появи останніх у Китаї популярними були рикші, тобто велосипеди з лавочкою позаду. Нині таким засобом користуються переважно туристи, а от раніше саме велорикші виконували функцію таксі.

Позаяк цими двоколісним транспортом у Піднебесній користуються впродовж усього року, за будь-якої погоди, власники охоче обладнують їх аксесуарами, які полегшують пересування у вітряні й холодні дні. На переповнених велопаркінгах можна побачити різноманітні вигадливо перероблені велосипеди. Чимало моторолерів та мотоциклів мають спеціальні теплі муфти, у які можна сховати руки під час їзди. У деяких передбачені теплі ковдрочки, котрі захищають ноги від холоду. До моторолерів часто припасовують парасольки, які, залежно від погоди, захищають від сонця чи дощу. А ще є велосипедні вантажівки, що слугують для доставки різних товарів і пакунків.

У Пекіні вздовж кількасмугових доріг розташовані широкі велодоріжки. На найбільших із них без проблем поруч поміщається навіть десятеро велосипедистів! Велосипедисти й мотоциклісти їдуть разом, проте разом зупиняються на перехрестях і разом рушають далі, завдяки чому навіть у багатомільйонному Пекіні, де постійні корки, пересуватися велосипедом цілком безпечно. Останнім

часом дуже популярними стали зручні й сучасні велосипеди, які локалізують за допомогою смартфона. Можна, використовуючи міську картку або QR-код, узяти напрокат старі, деренчливі й хисткі велосипеди, які, утім, мають чимало прихильників. Велосипедисти часто користуються дзвоником і, почувши його, пішоходи чемно поступаються дорогою.

ДУЖЕ КОРОТКИЙ КИТАЙСЬКО- УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИЧОК

204

你好 (чит. нї хао) – привіт/ добридень

再见 (чит. дзай ціен) – до побачення

谢谢 (чит. се се) – дякую

对不起 (чит. дуй бу цісі) – перепрошую

不客气 (чит. бу кхе цісі) – будь ласка

没关系 (чит. мей гуан сі) – нічого страшного

我不明白 (чит. во бу мінбай) – не розумію

我 (чит. во) – я

你 (чит. нї) – ти

他 (чит. тха) – він/вона

我是個男娃

我要去買菜
我要去買菜
我要去買菜

205

我要 (чит. во яо) – я хочу

不要 (чит. бу яо) – не хочу

对 (чит. двей) – ствердження, згода

不 (чит. бу) – заперечення, незгода

这个 (чит. дже ге) – це

我听不懂 (чит. во тхін бу дун)
– Я чую, що ти кажеш, але не розумію.

OK欸妈? (чит. окейма) – Усе гаразд?

我是個男娃
我是個男娃

这个水果叫什么？ (чит. джеге схвейгво дзяо шенме)

– Як зветься цей фрукт?

这是芒果。 (чит. дже ши мангво)

– Це манго.

– 你帮我把。我的头疼死了

(чит. ні бан во ба, во де тхоу тхенсі ле)

– Допоможи мені. У мене страшенно болить голова.

– 你要我给你脚按摩吗？

(чит. ні яо во гей ні дзяо анмо ма?)

– Хочеш, я зроблю тобі масаж стіп?

– 你属什么？ (чит. ні шу шен ме?)

– У рік якої тварини ти народився?

– 我属龙。 (чит. во шу лун)

– Я – дракон.

– 啊 我也属龙！龙太好了！

(чит. А! Во є шу лун! Лун тхай хао ле!)

– О, я теж дракон! Дракони чудові!

– 丽李你有作业吗？

(чит. лілі, ні йо дзуоє ма?)

– Прекрасна Сливо, маєш домашнє завдання?

有。海征 你能借给我一支笔吗？

(чит. йоу, хайджан ні нен це гей во їджібі ма)

– Маю, Підкорювачу Морів, можеш позичити мені ручку?

– 请问 厕所在哪里？

(чит. цхін вен, цхе сво дзай на лі?)

– Перепрошую, де тут туалет？

– 去外面 然后往左转。

(чит. цху вай мьєн, жан хоу ван дзуо джван)

– Треба вийти на вулицю й звернути ліворуч.

我要去厕所
然后往左

ЧИ ФАН ЛЕ МА?

**ТИ ВЖЕ ЇВ?
吃饭了吗?**

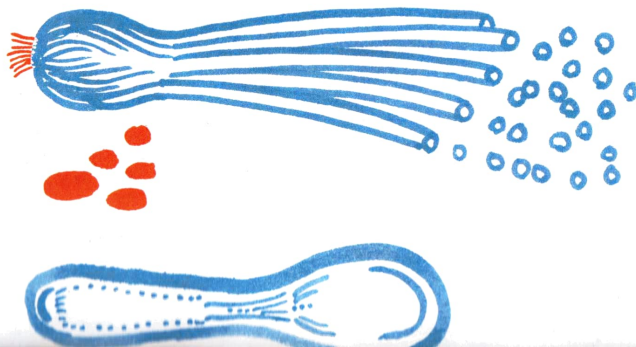
Увага! Під час приготування всіх
цих страв знадобиться допомога
дорослих!

ЧЖОУ / КОНДЖІ

Конджі (див. с. 88) – це рисовий суп, позбавлений будь-якого смаку. Китайці називають його чжоу, але більш поширеною стала португальська назва, яку використовують в Індії, ще й вимовляють на англійський манер. Європейцям конджі не дуже смакує, та немає китайців, які б його не любили.

У Центральній державі конджі часто споживають без жодних додатків, але можна присмачити страву соєвим соусом, кунжутною олією, додати посічену зелену цибулю, столітні яйця (див. с. 66), смажені вироби з тіста (яотью) чи шматочки м'яса.

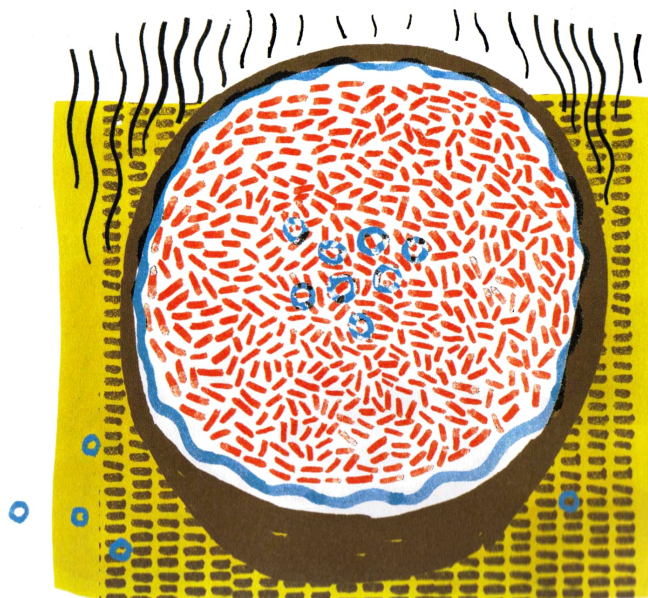

Складники:

1/2 склянки рису

5 склянок холодної води

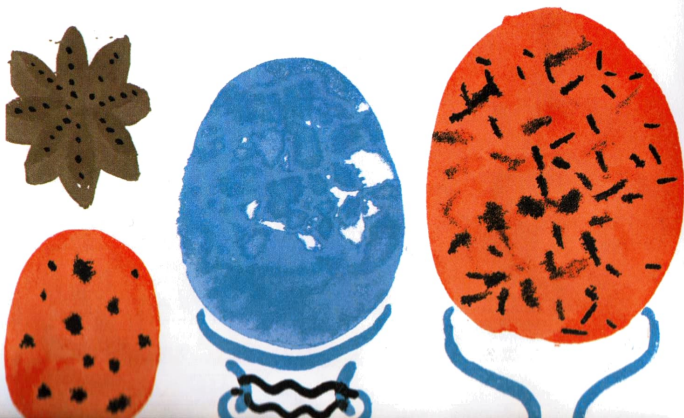
Промитий рис поклади до каструлі й залий водою. Вари під кришкою приблизно дві години (що довше – то краще), спершу на великому вогні, а після закипання на дуже маленькому. Коли суп прохолоне, насип його до мисочок. Китайський сніданок готовий!

ЧХАЄ ДАН

ЧАЙНІ ЯЙЦЯ

На перший погляд, чайні яйця скидаються на мармурові. Їхній білок укривається характерними бежевими чи брунатними прожилками. Приготування займає доволі багато часу, але все робиться дуже просто!

Складники:

- 4 яйця
- 2 ложки чорного чаю (найкраще китайського, наприклад, юньнань)
- 2 ложки світлого соєвого соусу
- 1 ложка темного соєвого соусу
- 1 чайна ложка тростинного цукру
- 1 чайна ложка приправи «5 смаків»
- 2-4 зірочки анісу
- ½ чайної ложечки сичуанського перцю
- ½ чайної ложечки солі
- паличка кориці

Звари яйця на круто. Витягни з каструльки. Воду не виливай. Коли яйця трохи прохолонуть, ретельно обстукай шкаралупу ложечкою – так, щоб вона потріскалася.

До води, у якій варилися яйця, додай чай і приправи. Перемішай і закип'яти. Поклади яйця до каструльки й вари впродовж години на дуже маленькому вогні. Залиш їх у відварі на кілька годин, а ще краще – на ніч. Що довше тримати їх у відварі, то чіткішими будуть чайні візерунки на білку.

ЦЗЯНЬБІН

КИТАЙСЬКІ МЛИНЦІ ІЗ ЗЕЛЕНОЮ ЦИБУЛЬКОЮ

214

Ці млинці – улюблена перекуска китайців. У Піднебесній їх можна купити в ятках, де продають пироги й булочки, але можна, звісно, приготувати самому.

Рецепт виглядає доволі складно, весь час щось розкачується й загортається, але вже після першої спроби ви переконаєтеся, що не так усе страшно.

Складники:

1 ½ склянки борошна

½ склянки гарячої води

пучок зеленої цибулі

сіль

олія

Борошно й воду змішай у великій мисці, а тоді заміси круте тісто. Сформуй з нього кулю, поклади до миски, прикрий чистим рушником і залиш на 20 хвилин. Поклади тісто на посипаний борошном стільниці, ще раз виміси й сформуй валик. Поділи його на п'ять рівних частин. З кожної зроби невеличку кульку, а тоді розкачай її у тонкий млинець.

215

Кожен млинчик змасти олією, посип посіченою цибулькою й посоли, а тоді згорни рулончиком так, аби цибуля опинилася всередині. Рулончики згорни равликом, а тоді знову розкачай їх. Таким чином підготовані млинці смаж на олії до золотистого кольору.

ЛЯНБАН МУЕР

САЛАТ ІЗ ЧОРНИХ ГРИБІВ МУЕР

216

Сушені гриби муер можна знайти в більшості великих супермаркетів чи крамниць з азійськими продуктами. Вони скидаються на чорні хмарки й мають дивовижні властивості: замочені в гарячій воді, гриби швидко стають м'якими, а їхній об'єм збільшується вдвічі.

Складники:

*жменя сушених грибів муер
невеличка цибулина, покращена
півкружалами
жменя посіченої кінзи
кілька краплин кунжутної олії*

Маринад:

*2 зубки часнику
4 ложки світлого соєвого соусу
2 ложки чорного рисового оцту
(можна замінити яблучним)
дрібка цукру*

Залий гриби гарячою водою й почекай 10 хвилин, а тоді вари їх упродовж 3-4 хвилин. Відцідди, охолоди й порви на менші шматочки. Оцет змішай із цукром та соєвим соусом, додай посічений часник. Гриби перемішай із цибулею та маринадом. Посип свіжою кінзою й додай кілька краплин кунжутної олії. Почекай 20 хвилин, щоб салат настоявся, а смаки перемішалися.

217

油炸冰淇淋

ЙОУ ЧЖА
БІНЬХІЛІН

СМАЖЕНЕ МОРОЗИВО

218

Смажене морозиво – це ідеальний десерт, неймовірно смачне поєднання протилежностей. Холодне м'яке морозиво й гаряча хрустка скоринка доповнюють як інь і ян, гармонійно поєднуючись у цій незвичайній страві. До того ж, приготувати його нескладно!

Складники:

500 г морозива (найкраще ванільного
або вершкового)

½ склянки мелених сухарів

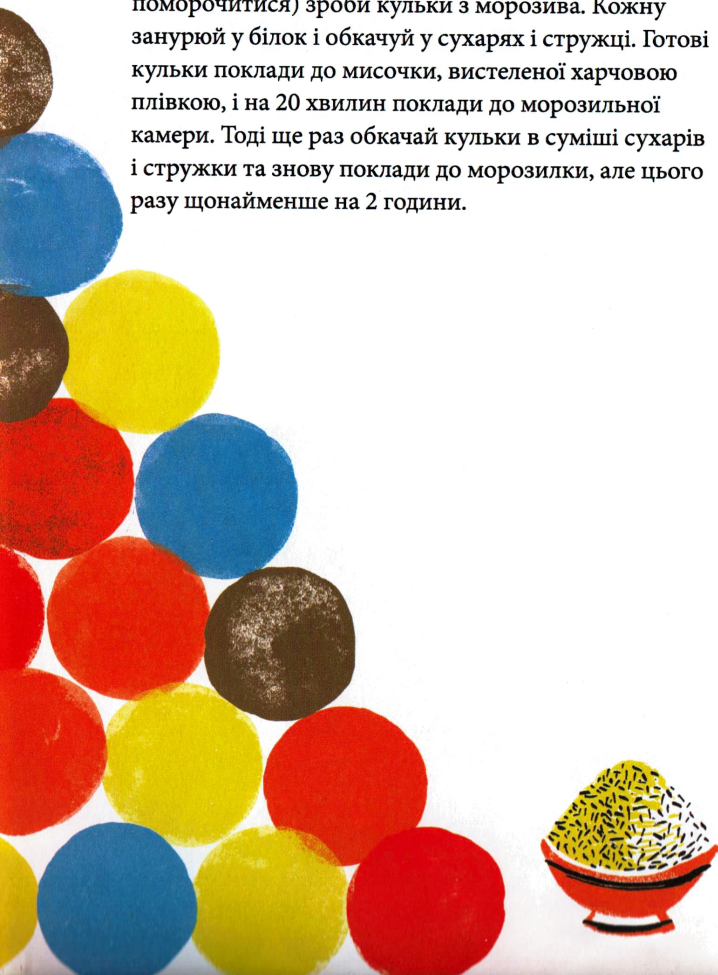
½ кокосової стружки

збиті білки 2-х яєць

2 склянки олії

Змішай сухарі з кокосовою стружкою. За допомогою спеціальної ложки (підійде й звичайна, але доведеться поморочитися) зроби кульки з морозива. Кожну занурюй у білок і обкачай у сухарях і стружці. Готові кульки поклади до мисочки, вистеленої харчовою плівкою, і на 20 хвилин поклади до морозильної камери. Тоді ще раз обкачай кульки в суміші сухарів і стружки та знову поклади до морозилки, але цього разу щонайменше на 2 години.

У невеликій каструльці розігрій олію. Вона має бути дуже гарячою, але не повинна диміти. Обережно поклади в олію кульки морозива. Якщо температура відповідна – олія довкола спініться, мов маленький гейзер. Обертай кульки так, щоб вони обсмажилися рівномірно з усіх боків. Колір має бути золотистий. Приблизно через 30 секунд витягни їх і поклади на паперовому рушнику, щоб позбутися зайвого жиру. Подавай у мисочках, прикрасивши листками м'яти чи кінзи й зернятами граната.

